

Gál Ferenc Főiskola
Pedagógiai Kar
Nappali tagozat

A siket és nagyothalló gyermekek a XXI. században

Konzulens:

Kós Nóra

Pszichológus, gyógypedagógus

Vid Katalin

Középiskolai tanár

Készítette:

Jákób Klaudia

Óvodapedagógus szakos hallgató

Szucsán Anita

Tanító szakos hallgató

Szarvas
2015.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
I. A siketek és nagyothallók közössége	4
I.1. A jelelés eredete	4
I.2. A siketek fejlődési folyamata napjainkig	5
I.3. Kétnyelvűség a siket közösségben	8
I.4. A siketség és nagyothallás pszichológiai háttere	10
I.5. A siketek és egészségesek társadalmi különbségei	14
II. Jelelés a kisgyermek kortól a munkába állásig	14
II.1. Tanulásszervezési kérdések az általános iskolában	15
II.2. A fogyatékos személyek oktatásának általános jellemzői	17
II.3. A munka világa	19
III. Önálló kutatás	23
III.1. Primer kutatás kérdőív elkészítésével.....	23
III.2. Mélyinterjúk	33
III.2.1. Interjú Mihály Rékával	33
III.2.2. Interjú Nagy Attilával	35
III.2.3. Interjú Zsilinszki Orsolyával.....	37
III.2.4. Interjú Kozma Zoltánnal	40
III.3. Látogatás a szegedi speciális óvodában.....	42
III.3.1. Egy délelőtti foglalkozás megtekintése	43
III.3.2. Interjú Tompáné Szabó Teréziával a szegedi Klúg Péter Óvoda csoportvezetőjével.....	45
IV. Összegzés és javaslatok.....	46
Melléklet.....	49
Felhasznált irodalom.....	50

Bevezetés

Dolgozatunk témaválasztását nagyban befolyásolta az a tényező, hogy mind a ketten ez év szeptemberében beiratkoztunk Békéscsabán a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége (SINOSZ) által szervezett jelnyelvi tanfolyamra. Ilyen rövid idő alatt mindkettőnknek olyan sok pozitív élményt, tapasztalatot és nem utolsósorban új ismeretségeket és barátságokat adott ez a képzés, hogy szinte adta magát a lehetőség, hogy a jeleléssel és az ezzel kapcsolatos témakörrel foglalkozzunk.

Kíváncsivá tett minket a siketek és nagyothallók különleges világa, a társadalomhoz való viszonyuk, lehetőségeik, a mindennapi életük.

A téma feldolgozás során először bemutatjuk röviden a jelelés eredetét és azt, hogy a siketek jelnyelve hogyan alakult ki napjainkig. A magyarországi siketek kétnyelvűségét a magyar nyelv és a magyar jelnyelv anyanyelvi szintű ismerete biztosítja.

A „hallássérült” kifejezés egy gyűjtőfogalom, mely magába foglalja a siketeket és nagyothallókat egyaránt. Röviden ismertetjük ennek pszichológiai hátterét.

Az utcán, ha látunk egy vak embert fehér bottal vagy egy mozgáskorlátozott személyt kerekesszékkal közlekedni, a fogyatékoságuk és állapotuk látható a társadalom ép tagjai számára. A hallássérültekről ez nem mondható el, mivel ez a fogyatékoság láthatatlan az emberek számára. Kommunikációs nehézségek miatt alakult ki a siketek és az egészségesek közötti társadalmi különbség.

A dolgozatunk második részében bemutatjuk a tanulásszervezési kérdéseket az általános iskolában, illetve azt, hogy milyen általános jellemzői vannak a fogyatékos személyek oktatásának.

A témánk vizsgálatánál a primer kutatás esetében kérdőív elkészítését alkalmaztuk, illetve mélyinterjúkat készítettünk siketekkel. Az ezekből származó információkat írtuk le, melyeket grafikonosan is kiértékelünk és elemeztünk.

A vizsgálati témánkban azt szeretnénk volna megtudni, hogy a siketek és a nagyothallók, mint közösség valóban a társadalom egy külön, önálló részét alkotják-e, továbbá a kisgyermekkortól a munkába állásig, milyen nehézségeik, problémáik adódnak a fogyatékoságuk miatt.

I. A siketek és nagyothallók közössége

A magyar jelnyelv a magyarországi siket közösség természetes nyelve. Ez a majdnem 47.000 fős csoport nem azonosítható a siketekkel, hiszen vannak nagyothallók, sőt – bár csak elvétve – tökéletesen halló tagjai is. Orvosi szempontból siketnek számít minden olyan személy, akinek az audiogramja minimum 90 dB halláscsökkenést mutat mind a két fülön. Ez azt jelenti, hogy az illető egyáltalán nem hall semmit, vagy azt, hogy hallásmaradványával csupán a legerőteljesebb hangokat észleli (pl. robbanás, repülőgép, csattanás). A siketség kb. 50%-ban öröklött rendellenesség. A fennmaradó 50% esetén a halláskárosodás szerzett, vagyis betegségnek, balesetnek, születés közben vagy után bekövetkező komplikációnak, illetve valamilyen gyógyszer mellékhatásának a következménye. A siketség lehet műtéttel korrigálható, javítható (a középfül rendellenessége esetén), de a belső fül, a hallóideg vagy az agy működési zavara azonban csak kis mértékben vagy egyáltalán nem is gyógyítható. Nagyothallónak tekinthetők mindazok a személyek, akiknél a halláskárosodás mértéke mindkét fülön 30-90 dB között van. A nagyothalló hallókészülék segítségével többé-kevésbé megérti a hangzó beszédet, és ő maga is érthetően beszél, bár hangján és kiejtésén érzékelhetők a kontroll hiányosságai. Mivel a hangos kommunikáció számára kevésbé érthető, ezért a jelnyelvet nem használja, gyakran nem is ismeri azt. Gyenge beszédképesség esetén azonban előfordulhat, hogy a nagyothalló elszigetelődik, sem a siketek, sem a hallók világában nem érzi jól magát, és ennek következményeként folytan pszichés problémái alakulnak ki. A jól jelező és érthetően beszélő nagyothallók ezzel szemben szabadon dönthetnek, hogy beilleszkednek-e a hallók társadalmába, vagy elsősorban a siket közösséghez és kultúrához kötődnek-e. Olyan nagyothallók is vannak, akik tudatosan vállalják az összekötő szerepét a két közösség között. Ezt a szerepet nevezzük 'híd'-nak.¹

I.1. A jelezés eredete

A jelnyelv kutatás története az Amerikai Egyesült Államokba, az 1960-as évekig nyúlik vissza, amikor William C. Stokoe kutatásainak köszönhetően megfogalmazták a legfontosabb érvet: a jelnyelv éppúgy kettős tagoltságú, mint bármelyik hangzó nyelv. Pedig a nyelvészetben ez a legfőbb érv amellet, hogy természetes emberi nyelvnek tekintünk-e valamit. William C. Stokoe arra jött rá, hogy a jelnyelvben is megvalósul a kettős tagoltság

¹ A Magyar Jelnyelv Szótára, szerkesztette: Steven Berbeco, Kiadó: Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége 5. oldal

kritériuma. A jelnyelvben a kézformák, a mozgások, illetve az artikulációs helyek (tehát a tér, amelyben egy jel létrejön) számítanak a legfontosabb ilyen komponenseknek, más néven kerémáknak, melyek a hangzó nyelvben a fonémák megfelelői. A kézformák, mozgások ugyanúgy nem értelmesek, mint ahogy a hangok a hangzó nyelvben, viszont jelentésmegkülönböztető szerepük van: ha egy komponenst megváltoztatunk, ahogy a beszélt nyelvben egy hangot megváltoztatunk (pl.: por-bor), akkor ugyanúgy egy egészen más jelentéshez jutunk, vagy esetleg egy üres elemhez, amelynek nincs jelentése. Ez volt a legdöntőbb érv, mely a jelnyelv természetes nyelv voltát mutatja, s ahogyan a hangzó nyelvek fonémakészletében is vannak különbségek és azonosságok, ugyanúgy a jelnyelvek kézforma készletében is vannak olyan elemek, amelyek a világ összes jelnyelvében megtalálhatók, de olyanok is, amelyek meglehetősen ritkának számítanak.

Magyarországon az 1990-es évek közepétől több vonalon indult meg a magyar jelnyelv kutatása. Elsősorban a Pécsi Tudományegyetemen, (korábban Janus Pannonius Tudományegyetem), valamint az ELTE Elméleti Nyelvészeti Programjának keretén belül és az ELTE Magyar Nyelvi Tanszékén. Az egyes jelnyelvek rendszerint nem állnak rokonságban az adott országban beszélt nyelvekkel. A jelelt nyelvek, például a jelelt magyar inkább az adott hangzó nyelv jelelt változatának tekinthető, mint önálló jelnyelvnek.²

I.2. A siketek fejlődési folyamata napjainkig

A siketek már régóta törekednek arra, hogy jelnyelveik hivatalossá váljanak. Elsőként a kétezres évek előtt Ugandában vált hivatalossá a helyi jelnyelv. Zürich svájci kanton 2005-ben ismerte el alkotmányában a jelnyelvet. Szintén 2005 óta az osztrák jelnyelv elismert kisebbségi nyelv Ausztriában. Új-Zélandon az új-zélandi jelnyelvet 2006-ban iktatták jogaiba az angol és a maori nyelv mellett. 2009 óta a magyar jelnyelv hivatalos nyelv Magyarországon, 2011-ben az Alaptörvényben is helyet kapott: A “Szabadság és felelősség” fejezet XIX. cikkének (3) bekezdése szerint: (3) Magyarország védi a magyar jelnyelvet, mint a magyar kultúra részét.

Az emberi beszéd kialakulásának részleteit pontosan nem ismerjük, de két dolog egész biztosan kellett hozzá: az agyi struktúrák szükséges fejlettsége és a toroknak egy olyan anatómiai felépítése, mely lehetővé tette a szegmentált hangképzést, illetve az a közösségi szituáció, mely szükségessé tette, hogy az eszközhasználat fejlődésével vélhetően párhuzamosan és a egyszerűbb hangjelzéseken túl létrejöjjön egy olyan új, absztrakt

² www.hallatlan.blog.hu Szemelvények a siketek és a jelnyelv történetéből

jelrendszer, mellyel lefedhetők a bonyolultabb, átrendeződő társadalmi viszonyok és átadhatók az egyre magasabb szintű, összetett információk. A kezdeti, tagolatlan hangadásoktól a beszéd kialakulásáig több százezer év telt el. A hang alapú kommunikáció kialakulásának több tényező is kedvezett: a keltett rezgéseket a levegő szállítja, beszélni más tevékenységek végzése közben és sötétben is primán lehet, és viszonylag nagy távolságok hídalhatók át általa.

A törzsfejlődés során az ember már jóval a beszéd megjelenése előtt, közben és azzal párhuzamosan is használt kézjeleket, gesztusokat. Jó darabig ezek adhatták a kommunikáció fő gerincét, de a torok anatómiájának változása és a fentebb felsorolt egyéb tényezők a beszéd alapú kommunikáció kialakulásának kedveztek. A gesztusok, kézjelek és a mimika természetesen a mai napig elválaszthatatlan részei a hangzó beszéd alapú kommunikációnak, viszont a saját, önálló nyelvtannal bíró jelnyelvek vélhetően a történelem során jóval később, a siketek közösséggé formálódása idején alakulhattak ki.

Az ókori források több helyen is említik a fogyatékossgal élőket, de mindennapi életükről keveset tudunk. Az ókori Görögországban a túlnépesedés kezelésének bevált módja volt a nem kívánt csecsemők apothetai-ra tévése, azaz magára hagyása, ilyen volt többek közt a spártai Taigetosz is – a tévhittel ellentétben korántsem öltek meg minden gyermeket, nagy részüket elvitték a kitétel helyéről olyanok, akiknek nem volt gyerekük. Az viszont tény, hogy a testi fogyatékossgal született csecsemők ritkán maradtak életben, a siketséget azonban nem tekintették feltétlenül súlyos fogyatékossgnak. A középkorból, mint sok minden másról, a siketek helyzetéről és a jelnyelvről sem nagyon van forrásunk. Annyit biztosan tudhatunk, hogy fogyatékossgal élő nem tölthetett be vezető pozíciót, gondoljunk csak arra, hogy István megvakította és megsiketítette az ellene törő Vazult, hogy az ne lehessen király – és akkor a felnégyelésről még nem is beszéltünk. A siketekkel kapcsolatos első pozitív megmozdulások a reneszánszhoz (16. század) köthetők: az olasz Cardanus volt az első, aki az addig általános felfogással szembeállva azt állította, hogy a siketeket meg lehet tanítani írni-olvasni és adott esetben nyelv híján képek útján is lehet velük kommunikálni. Ebből az időszakból siket közösségről nincsen tudomásunk, de egy-két kiemelkedő alakról igen: ilyen volt Juan Fernández Navarrete, azaz El Mudo („a néma”), 16. századi spanyol festő, aki siketként jelekkel és gesztusokkal kommunikált. Ugyanebben az időszakban a szintén spanyol Pedro de Ponce bencés szerzetes kezdte meg elsőként intézményesített formában a siketek oktatását. A siket közösség lassú kialakulásával megindulhatott a jelnyelv fejlődése. A reneszánsz korban újraéledő, ókorra jellemző felfogás a 16-17. századi Angliában is hódított: sorra születtek a siketek kommunikációjáról, oktatásáról és a jelnyelvről szóló

leírások (pl. Richard Carrew: Cornwalli tanulmány, 1580; John Bullwer: Chirológia - A kéz természetes nyelve, 1644; Philocophus, avagy a siket és néma emberek tanítása, 1652). Edinburgh-ban és Londonban megalakultak az első, Thomas Braidwood nevéhez fűződő siket iskolák. A felvilágosodás magával hozta az oktatási módszerek megváltozását és azoknak az első generációs, alapvető emberi jogoknak a megszilárdulását, melyek talaján a 20. század második felére kicsíráznak majd a fogyatékossgal élők speciális jogai és a nyelvi, valamint a kisebbségeket megillető jogok. Még csak a 18. században járunk, Franciaországban: 1770-ben alapította meg Párizsban az első siket iskolát Charles-Michel de L'Épée abbé, miután rájött, hogy siket híveivel könnyebben megérteti magát az általa kitalált ujj-ábécével. Ez volt az első olyan intézmény, ahol egy komplex, jelnyelven alapuló módszerrel oktatták a siket gyerekeket, látványos eredményekkel. A párizsi iskola nyomán II. József császár hasonló módszertannal működő intézményeket hozott létre Lipcsében és Berlinben 1778-ban, majd Bécsben 1779-ben.

De mi történt ekkor Magyarországon? A források nem mondanak sokat. A siketek oktatásáról egy ideig semmilyen formában nem beszélhetünk, többnyire értelmi sérültként kezelték őket. Az első próbálkozás a siketek intézményesített, vagy egyáltalán bármilyen formában történő oktatására Cházár András ügyvéd, megyei főjegyző nevéhez fűződik. Miután megtekintette a bécsi siket iskolát, eredményeiken és módszereiken fellelkesülve pénzgyűjtésbe kezdett, és 1802. augusztus 5-én megnyílt az első magyar siket iskola Vácott. A reformkorban ezt országszerte több kisebb intézmény megalapítása követte. Általánosan nagyobb figyelem irányult a fogyatékossgal élők felé: népszámlálások, lakosság-összeírások zajlottak, melyekben már szerepelt a fogyatékossg, mint kritérium, ebből az időszakból tehát pontos adatok is vannak a magyarországi siketek létszámáról. Az 1848-49-es szabadságharcban is sok siket vett részt a harcokban, könnyített szolgálatosként. A 19. század második fele és a dualizmus kora erős társadalmi fejlődést hozott, az oktatás területén főképp – a századfordulón már nyolc siket iskola működött az országban, 1920-ban tizenhat. Az iskolák bentlakásosak voltak, ami a siket közösség identitásának erősödését és a jelnyelv gyors fejlődését eredményezte.

1878-ben Párizsban megrendezték a siketek oktatásáról szóló első nemzetközi kongresszust, majd ezt 1880-ban követte a második, mely azóta a Milánói Kongresszus néven vált hírhedtté. A siketek oktatásában célravezető eljárás kapcsán folytatott vitában a kongresszuson az Alexander Graham Bell fémjelezte oralista módszer győzött, azaz a fejlett világ siket iskoláinak nagy részében innentől kezdve jelnyelv helyett beszédre és beszéddel tanították a gyerekeket, mondván, csak így lehet őket eredményesen integrálni a halló társadalomba. A

jelnyelv így a Gallaudet intézményeit kivéve hamar kiszorult mindenhonnan. A döntés a siketek körében világszerte felháborodást váltott ki, ennek apropóján jött létre például a Brit Siketnéma Szövetség is. Itthon az első érdekvédő szervezetet 1887-ben alapították Egyetértés néven, jegyzője Oros Kálmán, aki később, 1892-ben elindította az első siket újságot (Siketnéma Közlönye), de az ő gondolata volt az egységes, országos szervezet megalakítása is. Ez 1907-ben valósult meg: Cházár András Országos Siketnéma Otthon néven alakult meg a mai SINOSZ jogelődje a siketek segélyezésére, érdekvédelmére, társadalmi életük biztosítására.

1945 után államosították az intézményeket, és a háború hatására teljesen széthullott Otthon jogutódjaként létrejött a Siketnéma Országos Szövetsége (ma: SINOSZ), 1950-ben.

Ugyanebben az évben alakult meg a Siketek Világszövetsége (World Federation of the Deaf). A hatvanas évektől világszerte egyre nagyobb érdeklődés fordult a jelnyelv és siket kultúra felé, a nemzetközi emberi jogi folyamatok fejlődésével párhuzamosan Magyarországon is egyre nagyobb teret hódítottak a fogyatékkal élők jogaiért küzdő érdekvédelmi szervezetek és kezdeményezések. 1991-ben a Siketek Világkongresszusán Tokióban szerződést kötöttek: a jelnyelv valódi nyelv, a siketek anyanyelve. Magyarország 2009-ben iktatta be a magyar jelnyelv önállóságáról szóló Jelnyelvi Törvényt.

I.3. Kétnyelvűség a siket közösségben

A magyarországi siketek körében a magyar nyelv és magyar jelnyelv anyanyelvi szintű ismerete jelenti a kétnyelvűséget. Azok az úgynevezett posztlingvalis siketek, akik két éves koruk után, vagyis már a magyar nyelv elsajátítása után veszítették el a hallásukat, anyanyelvüket siketen is használni tudják, bár a beszédük mindenképpen torzulni fog valamilyen mértékben. A két éves koruk előtt megsiketült prelingvalis siketek ilyen szempontból jelentős hátrányban vannak, bár többségük hosszú évek munkájával el tudja sajátítani a hangos beszédet, és azt a hallókkal való kommunikáció során alkalmazza is a mindennapokban. A siketek beszédkésztsége és szájról olvasási képessége nagyban függ az egyéni tehetségtől és az iskolai végzettségtől, hiszen a magyar nyelvet éppúgy szavanként és szabályok segítségével sajátítják el, mint a magyarul tanuló külföldiek. Modell hiányában nem lehet tökéletes a hangképzésük, bár a helyes artikuláció elsajátításával több évig foglalkoznak, leginkább kisiskolás korban. A nagyobb nyelvi egységek is problémát jelenthetnek: a siketek beszéde gyakran monoton, rossz ritmusú, nem megfelelő hangerejű

vagy hangmagasságú. Szókincsük, nyelvtani tudásuk sokszor hiányos. A legtöbben ismerik a betűket, de olvasásuk általában elég nehézkes, és a kívülálló számára riasztó lehet. Ez utóbbi a beszédükre érvényes, amiből sok kellemetlenségük, keserű élettapasztalatuk származik. Ebből kiindulva természetesnek tűnik, hogy a siket ember a sorstársaival nem ezen a számára idegen nyelven, hanem elsődleges nyelvén, jelekkel kommunikál. Legtöbbjüknek halló családban felnőve nincs alkalma természetes módon, szülőktől elsajátítani a nyelvet. Mivel a magyar nyelvvel kapcsolatban sem adott számukra ez a lehetőség, életük első 5-6 évét általában a világtól elszigetelve, érzelmi és szellemi támasz nélkül élik le. Minden információt maguknak kell leszűrniük a külvilágtól, mert nem tudnak kérdezni és nem értik szüleik magyarázó szavait. Becslések szerint ilyen helyzetben van a siket gyermekek 90%-a. A fennmaradó 10% fele egy halló és egy siket szülő gyermeke, másik fele teljesen siket családba születik. A halló családban élő siket gyerekek számára óriási fordulópontot jelent az iskolakezdés, hiszen ekkor teszik meg az első lépéseket a nyelvelsajátítás felé. Egyszerre tanulják a hangzó beszédet és a jelnyelvet, de az elsajátítás módja – Magyarországon legalábbis – gyökeresen különböző: a beszélt nyelvet magyar órák keretében, idegen nyelvként tanulják, a jelnyelvet viszont természetes úton, siket családban élő kortársaiktól sajátítják el a tanórákon kívül. Míg a „tisztá” magyar jelnyelvnek megvannak a maga nyelvtani szabályszerűségei, a jelelt magyar nyelv az írásra emlékeztet: szabályos magyar mondatok egy másik kódrendszerre vannak átalakítva. Ez a kevert nyelvváltozat a magyar mondatok szórendjét követi jelben, magyar nyelvtani elemeket tartalmaz (pl. a tárgyeset ’-t’ jelet), szerepelnek benne kötőszavak, sőt időnként névelők is. A jeleket ilyenkor általában tisztán artikulált szavak kísérik hanggal vagy hang nélkül, aminek következtében az arckifejezések szinte teljesen kiszorulnak a jelelésből. Bár konkrét szociológiai vizsgálatok még nem történtek a magyarországi siket nyelvközösségben, külföldi kutatások és hazai tapasztalatok alapján egyértelműnek tűnik, hogy itt diglossziáról van szó, vagyis két nyelvváltozat speciális viszonyáról.

A jelelt magyar és a magyar jelnyelv között természetesen számtalan átmenet lehetséges a beszélő hallásállapotától, családi háttérétől, iskolázottságától függ, hogy milyen mértékben ötvözi a jelnyelv és a magyar nyelv sajátosságait.³

³ A Magyar Jelnyelv Szótára, szerkesztette: Steven Berbeco, Kiadó: Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége 6-7. oldal

I.4. A siketség és nagyothallás pszichológiai háttere

A „hallássérült” kifejezés gyűjtőfogalom: siketeket, nagyothallókat egyaránt magába foglal, függetlenül hallássérülésük fokától, súlyosságától, hallásállapotuk milyenségétől.

Különböző eltérések vannak a siketség és a nagyothallás között. Különböző a hallássérülés foka (ennek mértékét audiogramon rögzítik az orvosok), más a szociális helyzet, eltérőek a kulturális igények és lehetőségek. A hallásmaradványt hallókészülékkel és orvosi rehabilitációval meg lehet őrizni, sőt, bizonyos esetekben fejleszteni is. A teljesen siketek nem rendelkeznek hasznosítható hallásmaradvánnyal, nekik a kommunikáció más formái jelentenek kiutat. A nagyothallókat segíti a beszédben hallásmaradványuk, a siketek – mivel egyáltalán nem hallanak – ebben nem támaszkodhatnak semmiféle önkontrollra.

Általánosan elfogadott kategorizálás alapján, ha a beszéd tartományban mért hallásvesztesség:

30-45 dB – enyhe fokú nagyothallás

46-65 dB – közepes fokú nagyothallás

66-90 dB – súlyos fokú nagyothallás

90- dB – alatti vesztesség esetén a siketség megnevezéseket használjuk.

Oktatásszervezés szempontjából is fontos kérdés, hogy a népességben, mekkora arányban fordul elő hallássérülés. A szakirodalmi adatok szerint 1-5% ez az arány.

Általában elfogadható, hogy a hallásvesztesség súlyosságának foka arányban áll a medicinális, technikai, speciális pedagógiai közreműködés szükségességével. A statisztikai adatok közül a terhesség alatti, a koraszülöttséggel összefüggésbe hozható ártalmak, valamint a genetikai eredetű kórképek a leggyakoribbak. Ez utóbbi csoportba tartoznak a familiáris hallássérültek. A speciális intézményi, illetve szakszolgálati ellátásban lévők közel 10 %-át teszik ki az e csoportba tartozók. E helyütt szükséges megjegyezni, hogy szakirodalmi, illetve tapasztalati adatok szerint az úgynevezett siket populáció évi 40-60 közötti főt tesz ki. Szükséges e témát kiegészíteni a következőkkel: orvosi, gyógypedagógusi megfigyelések alapján nem elfelejtendő számban vannak olyan 1-10 éves korú gyermekek, akiknek romlik a hallásuk. A beszéd tanuláshoz jól felhasználható hallásmaradvány folyamatosan „eltűnik” az évek alatt, és siketség áll be.

Rehabilitációs célzatú „kategóriák”:

- nagyothallók (enyhe-, közepsúlyos-, súlyos fokban)
- siketek
- halmozottan sérült hallássérültek
- a hangos beszéd kialakulása utáni hallássérültek

- a hallásukat műtéti úton helyreállított/létrehozottak.

Életkor – ellátó hely, ellátási hely szerint:

Korai gondozás:

- családban
- bölcsődében

Óvodás életkor:

- családban
- „többségi” óvodában
- speciális intézményi óvodában

Tanköteleskor:

- magántanulói státus
- általános iskola

Szükségesnek látjuk a helyzet elemzése érdekében a különböző súlyosságú hallássérülés következményeit is bemutatni, valamint röviden tisztázni azokat az elveket, fogalmakat, amik a hallássérültek nevelése-oktatásával kapcsolatosak: A siketség következménye – az állapot fennmaradása esetén – a hangzó beszéd kialakulásának, hallás útján történő értésének képtelensége, vagy elsajátításának súlyos fokú nehezítettsége, valamint a nyelvi kommunikáció általános akadályozottsága. Módosulhat a megismerőtevékenység, a gondolkodás és lelki élet egészének fejlődése.

A nagyothallás (a különböző mértékű hallásvesztesség különböző súlyosságú) következménye akadályozottságot jelent a hangzó beszéd elsajátításában és értésében. Ennek mértéke a súlyos kommunikációs zavartól a normál nyelvhasználat megközelítésének szintjéig terjedhet.⁴

Miről ismerhető fel, hogy a gyermek hallássérült?

A hallássérült csecsemő hangadása, hangképző szerveinek működése, hangkészlete a 3. hónap végéig ugyanolyan, mint az ép hallású csecsemőké.

A különbség a gagyogás időszakában kezd megmutatkozni, amikor hallás hiányában kiesik a saját hang megfigyelése, utánzása által keltette öröm, a hanggal való játék lehetősége. Ha a környezet részéről nem kap visszajelzést – hiszen nem hallja – elnémul. Szeretnénk az alábbiakban bemutatni – 0-1 éves korig, havi bontásban – néhány életkori sajátosságot, amely

⁴ http://www.oktatasikerekasztal.hu/hattertanulmanyok/06/mihalovics_siketek_es_nagyothallok.pdf

ép fejlődés esetén tapasztalható:

- 1.hónap: csörgőrázásra, beszédre megnyugszik, abbahagyja a sírást.
2. hónap: zörej irányába fejét fordítja (kereplő, faütögetés, síp). Hangadása változatos: kettő vagy három különböző hangot ad.
3. hónap: nevetve vagy gügyögve viszonozza a tekintetet, mosolyt. Hason fekve csörgő hangjára felemeli a fejét, zenére felfigyel.
4. hónap: látóterén kívüli csörgőhangot szemeivel keresi. A fejét a hangforrás felé fordítja, figyel. Hívó szóra azonnal odafordul.
5. hónap: örömeiben éles, magas hangokat hallat. Játék közben nevet, hangot ad.
6. hónap: hasra és visszafordul, 4 vagy több különböző hangot képez.
7. hónap: gagyog, néhány jól felismerhető szótagot képez, háton fekvő helyzetben hangra testével oldalra fordul, hogy a hangot adó tárgyat elérje.
- 8.hónap: kukucskáló játékokban szóbeli indításra részt vesz, beszédre odafigyel.
- 9-10. hónap: szívesen mondogatja: bababa, mamama stb. Tiltást megérti.
- 11-12. hónap: fejét rázza a „nem”-re. Már több szót mondhat. Hangadással reagál a zenére.

Az ezt követő fél évben lassan fejlődik a gyermek szókinccse, 16 hónapos korban átlag 8-15 szót tudnak, de a megértett szavak száma ennek sokszorososa. Amennyiben a fentebb leírtakat nem tapasztalja a megfelelő életkorban, felmerülhet a hallássérülés gyanúja.

Melyek a rizikófaktorok?

Fokozottan kell figyelni azokra a gyermekekre, akiknél:

- 3 alatti Apgar értéket állapítottak meg születéskor
- 20 mg% feletti szérumbilirubin esetében
- veleszületett fejlődési rendellenességeknél
- magzati fertőzések és mérgezések következményeként (gyógyszerek, alkohol, kábítószer stb.)
- ha a családban előfordult fiataalkori hallássérülés
- 1500 g alatti születési súlynál
- ha a terhesség és/vagy a szülés alatt hypoxiát észleltek
- súlyosabb fertőző megbetegedés (meningitis, encephalitis, komolyabb vírusos fertőzés) vagy agyi trauma esetén

Mi a teendő?

Legfontosabb a rendellenes állapot korai felismerése.

Különféle szűrővizsgálatok léteznek:

- születést követő néhány napban újszülötteknél végzett szűrővizsgálat (ez csak a legsúlyosabb esetekben jelzésértékű)
- 1 éves korban az ún. Boel-teszt
- 3 éves gyermeknél szűrés a Barr-féle audiometria segítségével.

Ha negatív szűrővizsgálat ellenére is észleli a család a gyermek nagyfokú figyelmetlenségét , érdemes beutalni a fül-orr-gégészeti szakrendelésre.

A hallássérülés gyanúja esetén mielőbbi gyermek-audiológiai vizsgálat szükséges. A gyermek életkorának megfelelő vizsgáló eljárással megállapítják hallássérülésének típusát, mértékét. Amennyiben mindkét oldalon 40 dB-es hallásveszteség feletti értéket mérnek, hallókészüléket kap próbahordásra. A szülőnek 2-3 hét áll rendelkezésére az egyes hallókészülékek kipróbálására. Szakemberek bevonásával a továbbgondozás (fejlesztés) elkezdődik.

Miért kell egy pici babának is hallókészülék?

A beszéd elsajátításához szükséges az ép hallás. Tartós halláscsökkenés esetén a gyermek csak az erősebb hangokat hallja, vagy azokat sem. Hallásfigyelme, beszédfejlődése elmarad. Fontos a gyermek hallókészülékkel való mielőbbi ellátása, hogy a környezet hangjait felerősítve meghallhassa. A megfelelően kiválasztott és beállított készülékkel ellátott nagyothalló gyermeknél, korai fejlesztés hatására, általában a természetes beszédfejlődés beindul, a súlyosabban hallássérült gyermeknél ez lassabb ütemű. A lehető legkorábban, csecsemőkorban elkezdett fejlesztés segítségével az elmaradás csökkenthető.

Hová fordulhat a szülő segítségért?

Felvilágosítást, megfelelő szakemberhez való irányítást, egyéb segítséget a Hallássérültek Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottsága és Gyógypedagógiai Szolgáltató Központtól kaphat.

A szakember:

- Segít a hallókészülékhez való szoktatásban.
- Felkészíti a gyermeket a hallás mérésére (játékaudiometria).
- Egyéni fejlesztő terv alapján megkezdí a gyermek hallás- és beszédfejlesztését.

- A hallássérülés tényének elfogadásában segítséget nyújthat a szülőnek.⁵

I.5. A siketek és egészségesek társadalmi különbségei

A hallássérültek orvosi szempontból láthatatlan fogyatékosok. Mit értünk ezalatt? Egy az utcán sétáló vak embert a társadalom azonnal beazonosít a fehér botjáról, vagy a mozgáskorlátozott személyek kerekesszékekkel közlekednek, fogyatékoságuk, állapotuk látható. A siketek magukról nem vélekednek fogyatékosként, hiszen ez egy állapot, nem hallgatnak rádiót, kizárólag csak feliratozott filmet néznek, és állapotuktól függetlenül jogosítványt is szerezhetnek. Kommunikációs nehézségeik és hallásuk hiányában nehéz az információhoz való hozzáférésük, sok esetben kirekesztődnek, csalódnak, lelkiileg sérülnek. Ezen okból létrejött egy közösség, azon belül a siket kultúra. A kultúra szó kapcsán művészeti értelmezésben jelenik meg a hallók előtt a kifejezés, de ez a siketek körében azt jelenti, hogy minden olyan közeg, dolog iránt érdeklődnek, ami nem auditív, életvitelük, szokásaik a halló személyektől eltérő (ez a viselkedési szokásukban, a megszólítás módjában jelenik meg első lépésben).⁶

II. Jelelés a kisgyermek kortól a munkába állásig

„A jelnyelvet úgy lehet meghatározni, mint egy gesztusokon alapuló, vizuális típusú nyelvet.”

7

A jelnyelv a vizuális kódrendszerek legfejlettebb formája. A szakemberek a nemzeti jelnyelveket önálló nyelveknek tekintik az 1960-as évek óta, amikor a washingtoni Gallaudet Egyetemen – a világ egyetlen siket szakembereket képző egyetemén – létrejött a jelnyelvészeti tanszék. Itt a William Stokoe által vezetett siket és halló nyelvészek úttörő lépéseket tettek az amerikai jelnyelv kutatása terén, bebizonyítva, hogy a jelnyelvnek is van ’hangtana’, alaktana, mondattana, általában hasonló nyelvtani kategóriák jellemzik, mint a beszélt nyelveket. Szókincse, amely soha nem mutat egy az egyhez megfelelést az adott ország beszélt nyelvének szavaival, pontos nyelvtani szabályok alapján rendeződik, az így létrejövő rendszernek pedig éppúgy vannak regionális és szociális változatai, mint a beszélt nyelveknek.

⁵ Czeglédy Éva – Szabó Piroska: Hallássérült kisgyermek a családban, 2005

⁶ <http://www.c3.hu/sinoszib/jelny.htm>

⁷ Vasák

Széles körben elterjedt az a tévhit, hogy a jelnyelvet egyetlen ember alkotta meg, majd az egész világon elterjesztette. Valójában a jelnyelvek ugyanúgy spontán módon, a kommunikációs szükségletek folytán jött létre, mint a beszélt nyelvek. Ahogy alakultak a különböző siket közösségek (pl. az első speciális iskolákban), rögtön megjelentek az első spontán jelek is.

A fenti téves elképzelésből fakad az az elvárás, hogy a siketek ugyanazt a jelnyelvet használják az egész világon. Ezt támasztja alá az a téves nézet is, miszerint minden egyes jel egy konkrét tárgyat vagy cselekvést imitál, ezért ugyanúgy megértik az idegenek, mint egy pantomimjelenetet. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a jelnyelvek nagy százalékban elvont tartalmú jelekből állnak. De még ha képileg hasonlít is egy jel egy adott tárgyra, akkor is más-más tulajdonságot fognak kiemelni az egyes nyelvek.

II.1. Tanulásszervezési kérdések az általános iskolában

A hallássérült tanuló egyéni fejlesztési lehetőségeit személyiségjegyei, intellektusa mellett döntően a következő tényezők befolyásolják:

- A hallásveszteség foka, mértéke, típusa
- A fejlesztési kilátások szempontjából fontos a hallásveszteség mértéke és típusa, de nem meghatározó.
- A legfontosabb a beszédállapot, illetve a beszédtanulékonyság.
- A hallásveszteség fellépésének időpontja
- A posztlingvális, vagyis a beszéd, nyelv kialakulása után fellépő hallássérülés fejlesztési kilátásai mindig jobb prognózisúak, mint a prelingvális, vagyis a beszéd, nyelv megtanulása előtti időszakban fellépő hallássérülések kilátásai.
- A hallás-beszédfejlesztés megindításának időpontja
- A hallópályák érése, a hangos beszéd megértéséhez szükséges funkcionális hallóképesség kifejlődése a születés utáni folyamat. Ezt a folyamatot lényegesen befolyásolják a környezet akusztikus ingerei, és elsősorban az élet első két évében zajlik le. Minél korábban ismerik fel a hallássérülést és minél korábban kezdődik meg a hallás-beszéd nevelés, annál nagyobb esélye van a hallás- és beszédállapot jelentős javulásának. Szigorú értelemben csak az első, esetleg a második életév betöltése előtt orvosilag és pedagógiaileg ellátott kisgyermekek tartoznak a korai fejlesztésben részesült hallássérültek közé. Tehát a siketség orvosi és pedagógiai eszközökkel az

első és második életévben többnyire sikeresen, míg a később felfedezett hallássérülések (óvodáskor) már nehezen befolyásolhatók.

- A hallássérülés kapcsolata más társuló rendellenességekkel
- A tanulási zavarral együtt járó hallássérülés leggyakoribb formája az ún. diszfáziás tünetcsoport megjelenése ép értelem mellett. Ennek tünetei: a beszédmotorikai problémák, gyenge szájról olvasási képesség, diszgráfia, diszlexia, disszimbólia, diszpraxia, súlyos figyelemzavar stb.
- A hallássérüléshez tanulási akadályozottság, enyhe, közepes vagy súlyos fokú értelmi akadályozottság is társulhat.
- A látássérüléssel társuló hallássérülések közé tartozik az ún. vak-siketek csoportja, ami a gyengén látás és nagyothallás különböző fokozataira és variációira is kiterjed.
- A hallássérülés mozgásfogyatékossgal is párosulhat. A társuló rendellenességekkel élő hallássérült gyermekek fejlesztésének iskolatípusát mindig az egyéni gyógypedagógiai diagnózis dönti el.

Az ülőhely kiválasztása lényeges kérdés. Az osztályteremben olyan helyet kell találni a hallássérült gyermek számára, ahonnan viszonylag közelről láthatja és hallhatja a tanárt. Ugyanakkor az is fontos, hogy jól lássa a táblát, az írásvetítő képét is. További szempont, hogy ne kerüljön szembe az ablakkal, mert a szemébe sütő nap zavarja a szájról olvasást. Arra kell törekedni, hogy viszonylag jól lássa az osztálytársait is. A siket gyermek nem hallja meg azokat a közléseket, amelyeket a tábla felé fordulva vagy írás közben mond a pedagógus. Az elhangzottakat érdemes a gyermek felé fordulva megismételni, illetve a padtársát megkérni erre. A padtársat egyébként is érdemes segítőként bevonni. Ő mutathatja meg, melyik feladat kerül megoldásra, ha éppen nem hallotta a hallássérült gyermek. Ha ez nagyobb megterhelést jelent az osztálytársnak, ajánlatos időnként váltogatni a segítőt, aki lehetőleg önként vállalkozó legyen, ne a pedagógus jelölje ki. A pedagógus segítheti a hallássérült gyermek megértését, ha az órán jelzi, a témaváltást vagy még egyszer összefoglalja a tematikus egységeket. Könnyebbé teszi, ha a hallássérült gyermek írásban megkapja azokat a feladatokat, amelyek utasítása sok elemből áll, s minden elem fontos információt hordoz. A hallássérült gyermek számára problémát jelenthet a hosszabb tanári magyarázat egyidejű követése és a jegyzetelés. Nem tud egyszerre figyelni, szájról olvasni és írni. A probléma kiküszöbölhető, ha a jegyzeteket lefénymásolják az órák után. Az iskolában sok fontos információ hangzik el az órák végén, illetve úgy, hogy a tanár nem hangsúlyozza ezeket kellően. Ezért fontos, hogy az óraváltozásokra, teremcserére, kirándulásokra stb. vonatkozó

információkat külön is mondja el a hallássérült gyermeknek.⁸

II.2. A fogyatékos személyek oktatásának általános jellemzői

A fogyatékosok egyik meghatározó iskolai jellemzője, hogy iskolai végzettségük lényegesen alatta marad az épekéhez viszonyítva. A fogyatékosokat oktató iskolák másik vonása, hogy az összes fogyatékos esetében a közoktatási iskolarendszer Magyarországon többnyire erősen specializált és izolált intézményekben képzik a fogyatékosokat.

A siketeknek, a nagyothallóknak, vakoknak és mozgássérülteknek van lehetőségük külön-külön iskolába járni az alapfokú képzésben. Az oktatásbeli izoláció munkahelyi és más társadalmi következményei a fogyatékosok számára nyilvánvalóak és sokoldalúak. Mint a hallássérültek munkahelyi beilleszkedésével kapcsolatban köztudott: a beilleszkedési problémák fő oka a hiányos, nem kielégítő és nem érthető kommunikációs készség.

A fogyatékosok iskoláztatásának jellemzőjéhez tartozik az is, hogy nem terjed ki az összes fogyatékosra. A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek esetében a szülők a beiskolázás pillanatában szembesülnek azzal a ténnyel, hogy gyermekük számára az iskolarendszerű szolgáltatások egyetlen változata sem biztosított. A hátrányos helyzetű fogyatékos gyermekek nem kerülnek automatikusan kortárs közösségbe, a nap nagy részében a szakszerű felügyelet számukra nem hozzáférhető.

A fogyatékosok izolált nevelése a gyógypedagógus szakma izolációját is magába foglalja. Erőteljes hangsúlyozást kapott a normálistól való eltérés. E folyamat eredményeként nemcsak a gyógypedagógiai oktatási rendszer különült el teljesen az általános iskolától, hanem a gyógypedagógusok és a 'normál' pedagógusok között is ellentétek alakultak ki.

Az alapfokú oktatás:

Az alapfokú oktatás egyik alapproblémája, hogy nem csak életkorilag, de minőségileg is elmarad az épekétől. Például a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek esetében:

Az általános iskolába lépés idejétől fogva külön, specifikusan értelmeződő kategóriarendszer, képzési kínálat válik meghatározóvá, amely már ezen a ponton dönt a szegregációról.

- A fejlesztő felkészítés helye elsődlegesen az érintett gyermek családja vagy a tartós bentlakást, ápolást és gondozást nyújtó otthon.

⁸ http://www.oktatasikerekasztal.hu/hattertanulmanyok/06/mihalovics_siketek_es_nagyothallok.pdf

- Azok az ép gyerekek, akik az általános iskolában előírt, a felsőbb osztályba kerüléssel arányosan növekvő 20-25-30 óra keretében részt vesznek, ezzel ellentétben a fejlesztő felkészítésben részt vevő gyerekek heti 3-5 óra foglalkozásban részesülnek.

A kisegítő iskolákban tanuló gyerekek számát és arányát kevésbé a tanulók értelmi képessége, hanem két más tényező befolyásolja: a normál iskolák eltaszító ereje és a kisegítő iskolák befogadó kapacitása. Ennek a két erőnek mi a számszerű eredménye ez a helyi alkufolyamatokban dől el.

A középfokú oktatás:

A fogyatékosok iskolai életének az a gondja, hogy a legtöbb fogyatékos korlátozott a középiskolában, de még inkább a felsőfokú oktatási intézményekben való továbbtanulás lehetőségei. Vagyis a fogyatékosok a továbbtanulás szempontjából hátrányos helyzetben vannak az épekhez képest.

A hallássérültek általános iskoláiban végzett növendékek szinte valamennyien tovább tanulnak. A siketek és nagyothallók többsége szakmunkásképző iskolában folytatja tanulmányait. Minden évben 2-3 siket és 5-6 nagyothalló tanuló kerül gimnáziumba vagy szakközépiskolába. A szakiskolák és a speciális szakiskolák elterjedtsége országosan egyenlőtlen, megyénként eltérő, hogy milyen népszerűségnek örvend ez a fajta intézmény. Elsődlegesen nem a szakiskolára szorulóknak számától függ a szakiskolák befogadó kapacitása, hanem inkább a befogadó kapacitástól a szakiskolások száma. A normál középiskolák eltaszító és a szakiskolák befogadó ereje itt is alkufolyamat során alakítja ki a végleges létszámot.

Kik és hogyan kerülnek ezekbe az iskolákba?

A gyakorlatban az egészségesek és a nem épek szakiskolái nem váltak el mereven egymástól. Mindegyik iskola tanít mind a két iskolatípusba szánt gyerekeket.

- A tanulók jelentős része gyenge tanuló volt az általános iskolában és ezért csak ez a középiskola vált számára elérhetővé.
- A tanulók egy másik csoportja korábban „kisegítő iskolába” járt, aminek következtében a továbbtanulási esélyei erre az iskolatípusra korlátozódtak.
- A szakiskolai diákok harmadik csoportja azokból áll, akik magatartási problémájuk miatt kikerültek az egyéb középiskolákból.

A felsőoktatás:

A közoktatási jellemzők a felsőfokú képzésre tekintve következményekkel járnak. E nézőpont szerint ezek a jellemzők közvetett módon a fogyatékosok közoktatási helyzetét is jellemzik.⁹

II.3. A munka világa

Az iskolai oktatás sikerességének egyik befolyásoló tényezője, hogy milyen mértékben képes felkészíteni a tanulókat a munkavégzésre, hiszen az oktatás nem lehet öncélú. A munka világát vizsgálva először csak a bér munka és a formális foglalkoztatásra fókuszálunk.

A fogyatékosoknak a munka világával való kapcsolatát tekintve valójában a fogyatékosok többségéről beszélünk, hiszen csak az igen súlyos fogyatékosok kis csoportja az, amely egyáltalán nem munkaképes.

A fogyatékos személyek munkavállalásával kapcsolatos szempontok:

A munkaképes fogyatékosok és betegek minőségileg és mennyiségileg ugyanolyan munkavállalók, mint az ép emberek. Például annak ellenére, hogy a vakoknak, vakságukból adódóan vannak munkavégzési korlátai, ez minőségileg nem teszi a vakokat rosszabb dolgozóvá, mint a nőket vagy a szakképzetleneket. A munkaképes fogyatékosok és a nem fogyatékos személyek között a munkaerőpiacon csak jellegbeli és mennyiségi eltérések vannak. A fogyatékosok és a betegek sajátosságaihoz, adottságaihoz ugyanúgy hozzá lehet igazítani a munka konkrét technikai, környezeti feltételeit. Például a közlekedési feltételeket hozzá lehet igazítani a fogyatékosok igényeihez. A mindennapi életben rengeteg példát találunk arra, hogy a fogyatékosok számára lehetőség van az integrációra. A siketeknek szóló televíziós programoktól a nem épekhez igazított sportszabályokig bármi megoldható.

A rendellenesség nem egy esetben még előnnyé is formálódik a munkavégzésben:

- Ahány siketet alkalmazunk a nagy zajjal járó ipari üzemekben, annyi ép munkást mentenek meg az ipari siketségtől.
- Az egyébként is siket vagy nagyothalló munkás idegrendszerén a zaj nem érvényesítheti a munka minőségére kiható rontó hatását.
- Ez az elmélet nagy lépés volna a nagyothallók és siketek eléggé elhanyagolt szociális helyzetének megoldása felé.

⁹ Bánfalvy Csaba: Gyógypedagógiai szociológia Harmadik, bővített és frissített kiadás, Budapest 2006. 45-66. oldal

A sajtóban megjelenő fogyatékos képét megnézve többek között arra a megállapításra juthatunk, hogy a sajtó a fogyatékosokkal kapcsolatban legtöbbször nem a reális képet rajzolja meg. A kisebbségeknek a tömegkommunikációban való megjelenése, illetve megjelenítése hatással van a közvélemény egészének vélekedésére. Az elektronikus és az írott médiában dolgozók tapasztalata és véleménye szerint sokat javítana a helyzeten, ha a fogyatékos személyekkel foglalkozó szervezetek szakszerűen, tudatosan és szervezeten ellátnák megfelelő információval a sajtót, mert az e területen dolgozó munkatársak jelentős része szociálisan érzékeny, csak nem ismerik a fogyatékos emberek nyelvét, problémáit, lehetőségeit.¹⁰

A halló környezet = fejlesztő környezet: A hallássérülés alapvető pedagógiai következményei: A hallássérülésnek a pedagógiai munka szempontjából az a legmeghatározóbb következménye, hogy sérül a beszédértés. A hallássérülés bekövetkeztének időpontja befolyásolja a pedagógiai feladatokat: ha a beszéd kialakulása előtt következik be, akkor késleltetetté válik a gyermekek természetes beszédfejlődése. Mivel a hallássérültek a beszédhangokat sem hallják tisztán, a hangképzés is nehezített. Kiejtésük nem tökéletes, hangsúlyuk, beszédtempójuk is eltér a szokványostól, aminek következtében sérül az érthetőség. A hallássérült tanuló beszédét a szűkebb szókincs, grammatikai hibák jellemezhetik – például gyakran nem egyeztetnek alanyt és állítmányt, elnagyolják a toldalékokat.

A hallássérült tanulók beszéd- és szövegértés tekintetében is hátrányt szenvednek. Ez összetett probléma. Kommunikációjukat egyrészt az akadályozza, hogy a gyenge hallási képesség miatt nem hallják vagy félrehallják a beszédet vagy annak részleteit. Másrészt az is gyakran előfordul, hogy ugyan jól hallják a szavakat, vagy mondatokat, de szegényes szókincsük miatt értelmezési nehézségekbe ütköznek. A szövegértés problémája természetesen nemcsak az élőbeszéd megértését nehezíti, hanem olvasás közben is jelentkezik. Általában ezzel függenek össze a hallássérült tanulók olvasási nehézségei és nem olvasástechnikai eredetűek.

A hallássérültek nevelésében, oktatásában alapelv a társadalmi integrációra történő felkészítés. Ebből következik az, hogy a beszéd tanítását helyezik előtérbe, a jelezés – a siketek jelnyelvének – oktatása helyett, amelyet gyermekkorban elsősorban a szülőktől és egymástól tanulnak meg a hallássérült gyerekek.

¹⁰ Bánfalvy Csaba: Gyógypedagógiai szociológia Harmadik, bővített és frissített kiadás, Budapest 2006. 76-100. oldal

Általános szabály, hogy a hallássérülttel, átlagos hangerővel és szokványos artikulációval kell beszélni!

Az órai munka – az érintettek is segítenek: A tanári magyarázat gyakran hiányosan jut el a hallássérült tanulóhoz. Ennek a hátránynak a kiküszöbölésére a tanuló és az integráló pedagógus különféle stratégiát dolgoz ki; szerencsés esetben ez a gyerekek kielégítő segítséget nyújt, és a tanárnak sem megterhelő vagy kényelmetlen. A pedagógusnak számítani kell a problémára. A megoldás keresésében segít a tanulóval szemben mutatott előzékeny együttműködési készség. Milyen megoldások közül válogathat a pedagógus?

Néhány gyakorlatból vett példa:

- a tanár minden fontos információt felír a táblára, amit a hallássérült tanuló is lemásol;
- a tanári közléseket a hallássérült padszomszédja lejegyzí, majd füzetét odaadja lemásolni;
- a tanári utasítás vagy feladat ismétlését kéri a tanuló;
- a tanulók különféleképpen jelzik a tanárnak, hogy valamit nem értettek jól, pl.: jelentkeznak, felállnak;
- tanuló-pár-rendszert alakítanak ki az osztályban, a délutáni tanulás alatt segítséget kaphat a hallássérült tanuló.

A sajátos nevelési igényű tanulóknak pontosan kell ismerniük nehézségeiket és szükség esetén segítséget kell kérniük. A befogadó pedagógusnak is ezt kell erősíteni bennük. A tapasztalat azt mutatja, hogy az integrált tanulók ritkán akarják érvényesíteni a kedvezmények iránti jogosultságukat. Ezzel a tantárgyi felmentések vonatkozásában egyetértünk. Az értékelés alóli mentesség hallássérültek esetében ének vagy idegen nyelv tantárgy esetében indokolt lehet, mégis sokan ki szeretnék próbálni magukat ezen a téren is. Tegyük lehetővé ezt a számukra.

A hallássérült tanuló megfeszített figyelemmel vesz részt a tanóra eseményeiben. Ez az erős igénybevétel folyamatos azért, hogy el ne mulasszon valamit, megértse, leírja, követni tudja az elhangzottakat. Az idegi fáradtság ezért nála hamarabb jelentkezhet, mint társainál. Amikor a hallássérült tanuló ír, nem tudja alkalmazni a segítő szájról olvasási technikát. Ezért célszerű a vázlatot, a leírt szöveget egy lapon előre odaadni.

Problémák a tanítás-tanulás során számítanunk kell rá, hogy nemcsak az előbeszéd és az olvasott szöveg megértése ütközik nehézségekbe, hanem ezzel összefüggésben a lényeg kiemelése is nehézséget okoz.

A napi felkészülés során feldolgozandó, megtanulandó tananyag megértése is gondot okozhat. Tudva, hogy középiskolában az elolvasandó házi feladat mennyisége elérheti a 10-20 oldalnyi terjedelmet, látható, hogy ez napi kihívást jelent a hallássérült diáknak.

A tantárgyak szakszavait, az árnyalt, irodalmi kifejezéseket mindig egyénileg kell elmagyarázni, jelentéstartalommal felruházni. Úgy kell megtanítani, mint az idegen szavakat. A szaktárgyakat tanító pedagógusok készíthetnek rövid magyarázatokkal kiegészített szakszójegyzéket. A tanórák anyagából a lényeges tudnivalók kiemelésével és az erről készített rövid vázlattal is segíthetik a hallássérült tanulót.

A fogalmazások írásánál is szükség van türelemre, differenciált követelménytámasztásra és az értékelési szempontok egyéni sajátosságokhoz igazítására. A hallássérült tanulóknak nemcsak beszéde, hanem írása is agrammatikus: nem egyeztetik az alanyt az állítmánnyal, elsikkadnak a toldalékok.

A nagyothallók esetében a helyesírás tanítása és elsajátítása több módszertani kérdést is felvet. A tollbamondást nem szerencsés a helyesírás ellenőrzésére alkalmazni, hiszen félő, hogy nem a helyesírás, hanem a szájról olvasás ügyességének próbájává válik. Ezt kiküszöbölendő, érdemes a tollbamondásra szánt szöveget alaposan megismertetni, begyakoroltatni a tanulóval, hogy tollbamondáskor ráismerve a szövegre, az írásra koncentrálhasson. A helyesírást spontán írásmunkákon célszerű ellenőrizni.

A különbözőség átélése, elfogadása: Előfordul, hogy a befogadó osztályok tanulói között is vannak olyanok, akik leendő osztálytársuk problémájához annak mókás oldaláról közelítenek. Azonban bármilyen típusú fogyatékoságról legyen is szó, az azzal való viccelődés átélése az érintett személynek sok szenvedést okozhat. Fájdalmát fokozza a csúfolódás. Ha a halló osztályközösség nem toleráns, nem elfogadó és segítőkész, a hallássérült könnyen kirekesztettnek érezheti magát.

A beilleszkedés nehézségei: A helytelen artikuláció, a nehezen érthető beszéd miatt a sérült tanulók tartanak attól, hogy halló, jól beszélő társaik kinevetik őket. Beilleszkedésük nem mindig zökkenőmentes. Egyesek szégyenlősek, sokáig nem mernek megszólalni. Izgalommal mennek új társaságba, félnek a fogadtatástól. Félnek attól, hogy kicsúfolják őket artikulációs problémáik, hibás beszédük miatt. A jól halló osztálytársak sajnálatát is el szeretnék kerülni. Gólyatábor, közös szabadidős programok szervezése jó alkalmat teremthet az ismerkedésre. Az osztályfőnök előre tájékoztathatja tanítványait a sajátos nevelési igényű tanuló érkezéséről, problémáiról. Tegyük lehetővé, hogy mindenki bemutatkozhasson, elmondhassa magáról, amit fontosnak tart. A kezdeti erőfeszítés hamar kamatozik: a jól működő

közösségekben a hallássérültek megtalálják helyüket, és hamar kitűnnek kiemelkedő képességeikkel, ügyességükkel pl. a sportban, és ezzel is kivívhatják a halló társak elismerését..¹¹

III. Önálló kutatás

A primer kutatásunkhoz egy internetes kérdőívet készítettünk, amit közel félszázan töltöttek ki sikeresen. A kérdőív 32 kérdésből áll, melyeket úgy írtunk meg, hogy saját kutatásunk lényegére világítson rá és számunkra hasznos információkat közöljön az eredmény. A válaszadók nemek közti megoszlása egyenlő volt, tehát férfiak és nők egyforma arányban válaszoltak. Számunkra ez előnyt jelentett, mert a férfiak és nők közötti különbségek nem érzékelhetők a végeredményt tekintve.

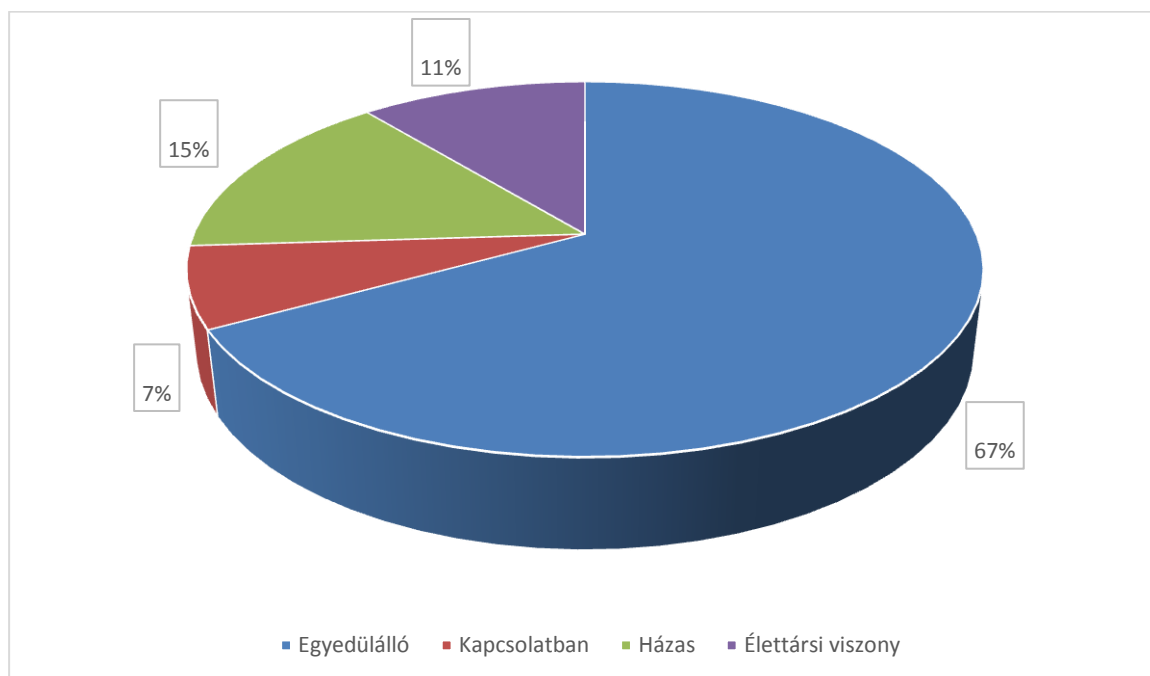
III.1. Primer kutatás kérdőív elkészítésével

A válaszadók, akik kitöltötték a kérdőívet többségében 20-25 év közötti életkorúak, ami azt bizonyítja, hogy a fiatalok aktívabban részt vesznek ilyen jellegű kutatásokban, mint az idősebb korosztály. A válaszadók többsége kisvárosban, azaz 15.000 vagy alatti lélekszámú település lakója. A többség családi állapotként az egyedülállót jelölte, többségüknek nincs gyermeke, szüleikkel élnek. Párkapcsolatban csak néhányan élnek, esetleg házasságban, illetve nevelnek gyermeket vagy gyermekeket. Az iskolai végzettség nagy szórást mutatott a kapott válaszokat összegezve. A legtöbben az érettségit jelölték meg, de megtalálhatóak voltak a csak általános iskolát végzettek mellett a diplomások is. Általában a végzettségekkel járó lehetőségek választ adnak az anyagi háttér kérdéseire is. Azok, akik magasabb végzettséggel rendelkeznek, több lehetőséget kapnak a munkavállalásra. Az általános iskolai végzettségűek szinte sehol sem tudnak vállalkozást alapítani, sőt munkát sem tudnak vállalni, ezért a megélhetés számukra nehézkes vagy önállóan teljesen lehetetlen. Azoknak, akik rendelkeznek munkahellyel, némely esetben így is szükségük van valamilyen plusz bevételi forrásra, amellyel havi jövedelmüket ki tudják egészíteni úgy, hogy megélhetésük biztosítva legyen. Néhányan alkalmi munkát is szívesen elvállalnak, keresetük kiegészítése érdekében.

¹¹ <http://www.ofi.hu/tudastar/tagulo-horizont/sajatos-nevelesi-igeny>

A szabadidős elfoglaltsággal kapcsolatos kérdéseket tekintve, legtöbben a természetben szeretik eltölteni az idejüket. Ez a közeg számukra azért kedvező, mert otthonról kilépve egy inger gazdag környezetbe csöppennek, rengeteg információ áramlik feléjük a külvilágból vizuálisan. A jelnyelvhez kapcsolódó kérdésünk válaszai alapján a legtöbben ismerik a jelelést és alkalmazzák a mindennapjaikban. Az óvodai és iskolai éveket legtöbben hallók között végezték, néhányan azonban speciális óvodába és iskolába jártak. A halló iskolában a pedagógusok próbálták a hallássérültek speciális helyzetéhez megfelelően alkalmazkodni. A válaszadók többségének csak (egy vagy kettő) néhány halló barátja van.

Mi az Ön családi állapota?

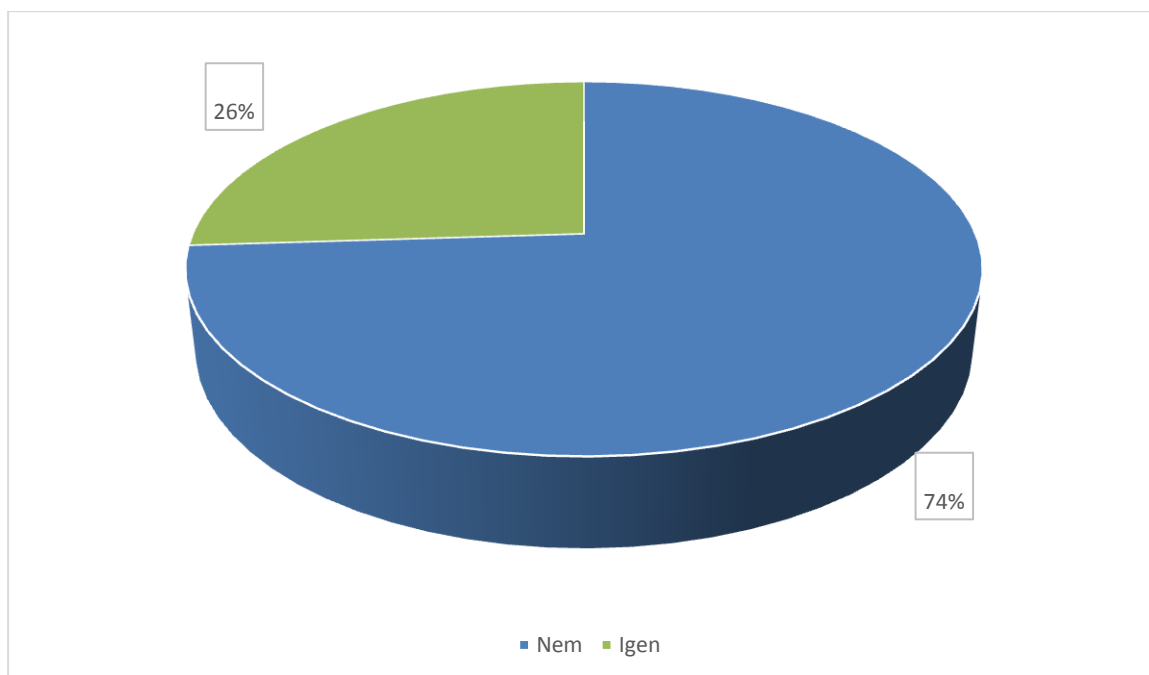

1. ábra

A családi állapottal kapcsolatos kérdésünk jól mutatja, hogy a hallássérülés kihat a társas kapcsolatokra. A válaszadók 67%-a egyedülálló, ezt a választ a nagy és kisvárosban élők egyaránt jelölték, tehát a nagyobb települések esetében sem könnyíti meg a hallássérültek

párválasztását a nagyobb lélekszám. Ha olyan szempontból vizsgáljuk a társas kapcsolatokat, hogy a felek milyen iskolai végzettséggel rendelkeznek, azt az eredményt kaptuk, hogy ez a tényező nem befolyásolja oly mértékben ezek kialakulását, mint ahogy ezt vártuk. Tehát, attól független a kapcsolatteremtés és az esetleges családalapítás, hogy kinek milyen szintű végzettsége van. A egyedülállók általában családjukkal együtt, közös háztartásban élnek, ami további akadályokat jelenhet az ismerkedésben. Azoknak a hallássérülteknek, akik házasságban élnek, általában gyermekük vagy gyermekeik is vannak. Az, hogy a hallássérültek vállalkoznak családalapításra teljesen pozitív tényezőként értékelhető, de ebből azt a következtetést is levonhatjuk, hogy ezek a családalapítók nem genetikusan, hanem valamilyen születésük után szerzett betegség után lettek fogyatékkal élők.

A családjában Önön kívül van-e siket?

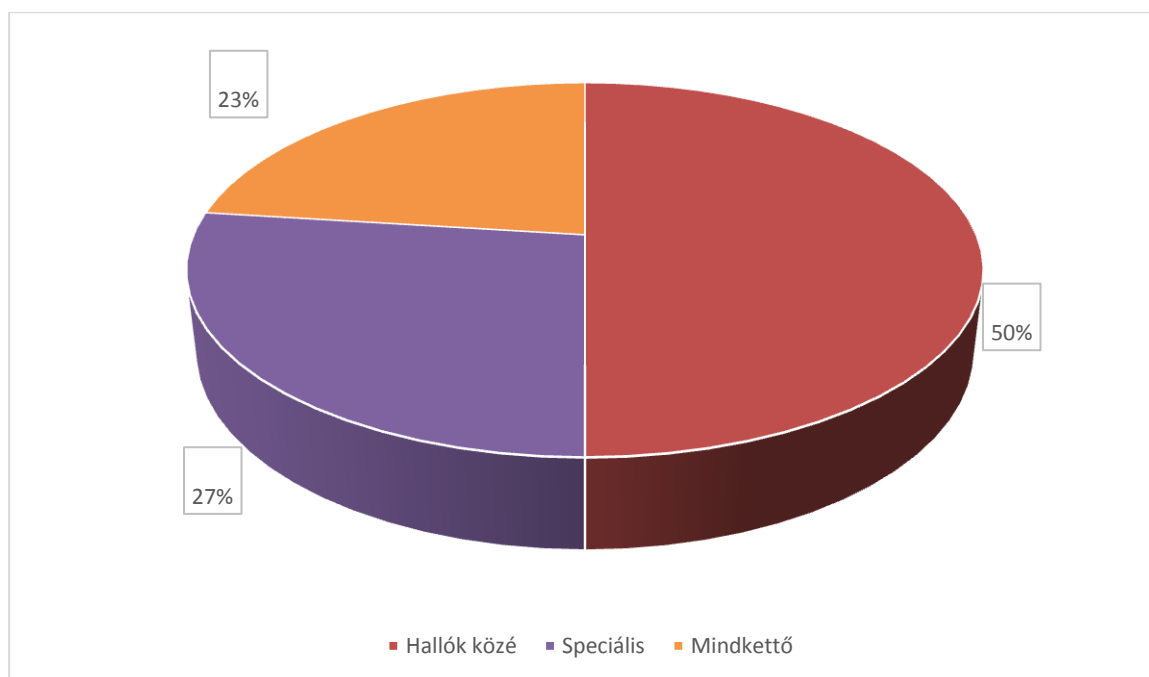

2. ábra

A válaszok alapján, számunkra igen meglepő adatokat kaptunk (konzekvenciát vonhatunk le.)

A válaszok azt tükrözték, hogy a hallássérülés és a siketség sokkal inkább szerzett, mint öröklött. Ez számunkra azért is meglepő, mert a szakirodalmak szerint több a veleszületett betegség, mint a szerzett. Valószínű, hogy az általunk vizsgált kisebb létszámú csoportra volt jellemző, s ha lehetőségünk lett volna nagyobb 'merítésre', akkor a magyarországi átlagos adatokat kaptuk volna mi is. Az általunk vizsgált családok többségében nincs hallássérült a megkérdezetteken kívül. Azok, akik igennel válaszoltak, családjukban az egyik szülő, ritkábban mindkét szülő és egyetlen válasznál nagyszülő esetében fordult elő, hogy hallássérültek voltak.

Ön milyen típusú óvodába járt?

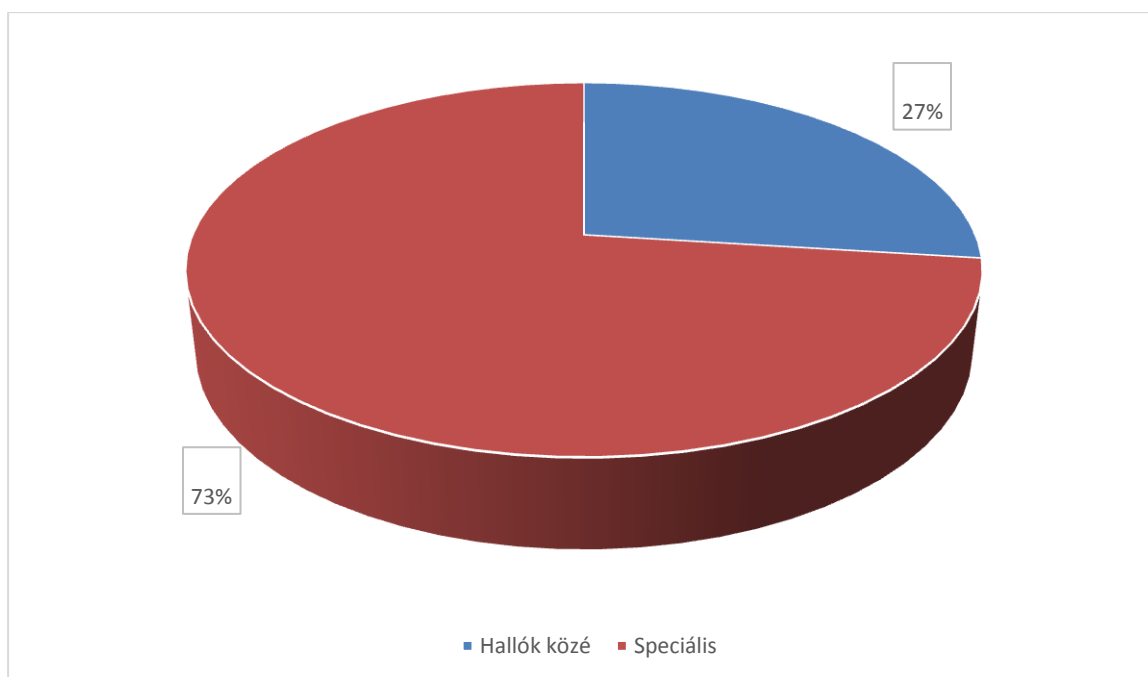

3. ábra

A válaszok összesítéséből kiderül, hogy a megkérdezettek fele hallók közé járt óvodába. Az óvodatípusokat befolyásolja a lakóhely, többek között azért, mert speciális óvodából (iskolákból) kevés van az ország területén. A városban élők hamarabb kapnak lehetőséget arra, hogy gyermeküket speciális óvodába (iskolába) járathassák. A kisvárosoktól legtöbb esetben az ilyen intézmények több órás utazásra vannak, ami szintén akadály lehet.

Véleményünk szerint a család anyagi helyzete nagymértékben befolyásolja azt, hogy a sérült gyermekét milyen típusú óvodába járattja. Ez a tényező hosszútávon kihat a siket és nagyothalló gyerekek további fejlődésére. Tehát nagy valószínűséggel, azok a gyerekek, akiket a szüleik tudtak speciális óvodába járattni, óriási előnnyel indulnak majd az általános iskolai éveiknek, mint azok, akik ez előbbieket hiányával kerülnek majd speciális iskolába.

Ön milyen típusú általános iskolába járt?

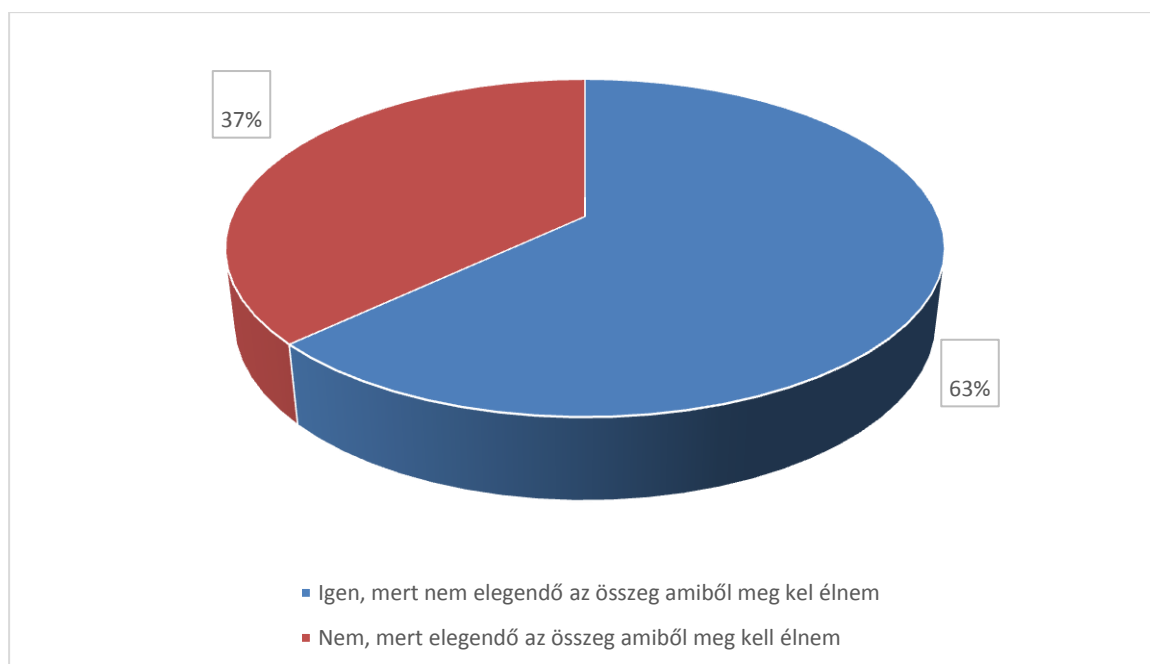

4. ábra

A kapott válaszok alapján, általános iskolában, ahol az alapfokú műveltség elsajátítása a cél, fontos, hogy a gyermekek megfelelően tudják megtanulni a tananyagot, ami speciális oktatás nélkül, alig ha kivitelezhető. Az iskolakezdekor a gyermekek már olyan életkorban vannak, hogy ha lakhelye messze van a speciális intézménytől, szülei kollégiumba íratják. Óvodában ez a megoldás nem célravezető az életkorból adódóan.

Ennek az eredménynek nagyon örültünk, hogy akik általános iskolába kerültek, sikerült a számukra megfelelő intézményt találni annak érdekében, hogy a társadalomnak is hasznos tagjaivá váljanak. Az viszont, hogy a válaszadók több mint egy negyede nem tudott speciális iskolába járni, azt mutatja, hogy bőven van még tennivaló annak érdekében, hogy ez az érték jelentős mértékben csökkenjen.

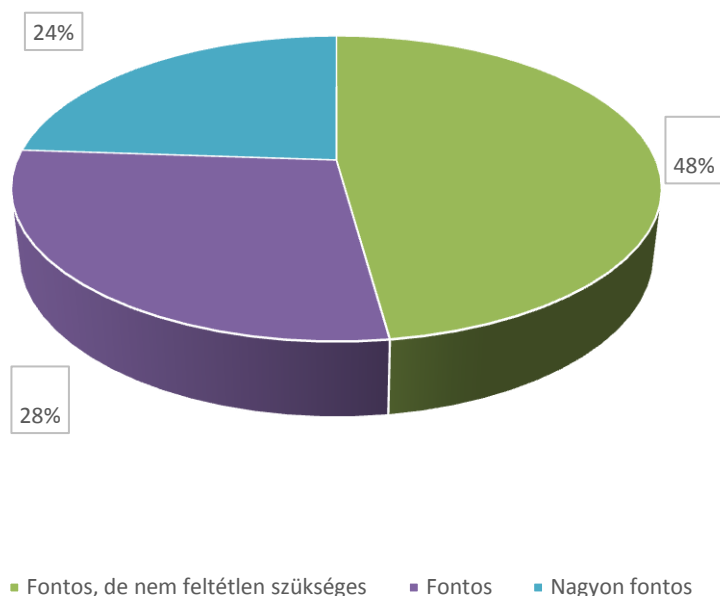
Szüksége van-e arra, hogy jövedelmét kiegészítse egyéb munkavállalással?

5.ábra

A jelenlegi nagymértékű munkanélküliségben a hallássérültek hátrányos helyzetük miatt, sokkal kevesebb eséllyel tudnak elhelyezkedni mint a halló emberek. Azok a siketek, akik munkahellyel rendelkeznek, legtöbb esetben alkalmazotti beosztásban dolgoznak. Sok esetben a beosztással járó havi jövedelem nem bizonyul elegendőnek, és aki teheti egyéb munkát is vállal annak érdekében, hogy megélhetése minél könnyebb legyen. Továbbá azért is kényszerülhet valaki alkalmi munka vállalására, mert nem rendelkezik állandó munkahellyel és megélhetési gondjai akadnak a mindennapokban. Amennyiben sikerül munkát találni a fogyatékkal élőknek, többségük betanított munkát vagy képzettség nélkül elvégezhető feladatokat tudnak ellátni, mint például szórólap kihordás, vendéglátásban pohárszedő. Azonban vannak olyanok is akik vállalkozóként dolgoznak akár asztalosként, akár szobafestő-mázolóként.

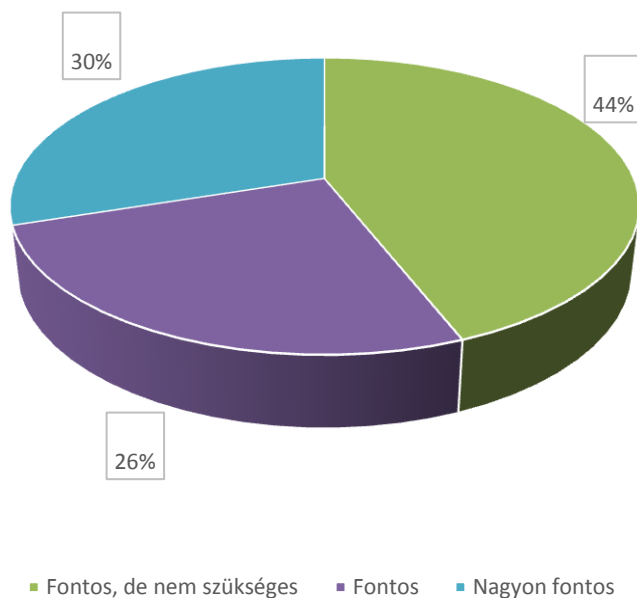
Mennyire tartja fontosnak, hogy az óvodapedagógus tudjon minimum szinten jelelni?

6.ábra

Az óvodapedagógus esetében is fontosnak bizonyult a jelelés ismerete. Annak ellenére, hogy a fontos és a nagyon fontos válaszok szinte közel azonos értéket mutattak, azt a tendenciát mutatja, hogy a nem speciális óvodaként működő intézményben is igény lenne a jelelést ismerő óvodapedagógusokra. Mint ahogyan a diagramon is látható, legtöbb esetben fontosnak tartják, de nem feltétlenül szükségesnek. Ennek az lehet az oka, hogy óvodában a gyermekek leginkább játszva tanulnak, szabadabbak, nincsenek követelményekhez és tanulnivalókhöz kötve úgy, mint az iskolában. Az, hogy a válaszadók majdnem fele fontosnak, de nem szükségesnek véli, véleményünk szerint azért alakulhatott ki, mivel többségüknek nincs gyermeke, s így nem érzik ennek fontosságát annak ellenére, hogy lehet ők is érzik életük során ennek hiányosságát.

Mennyire tartja fontosnak, hogy a tanító tudjon minimum szinten jelelni?

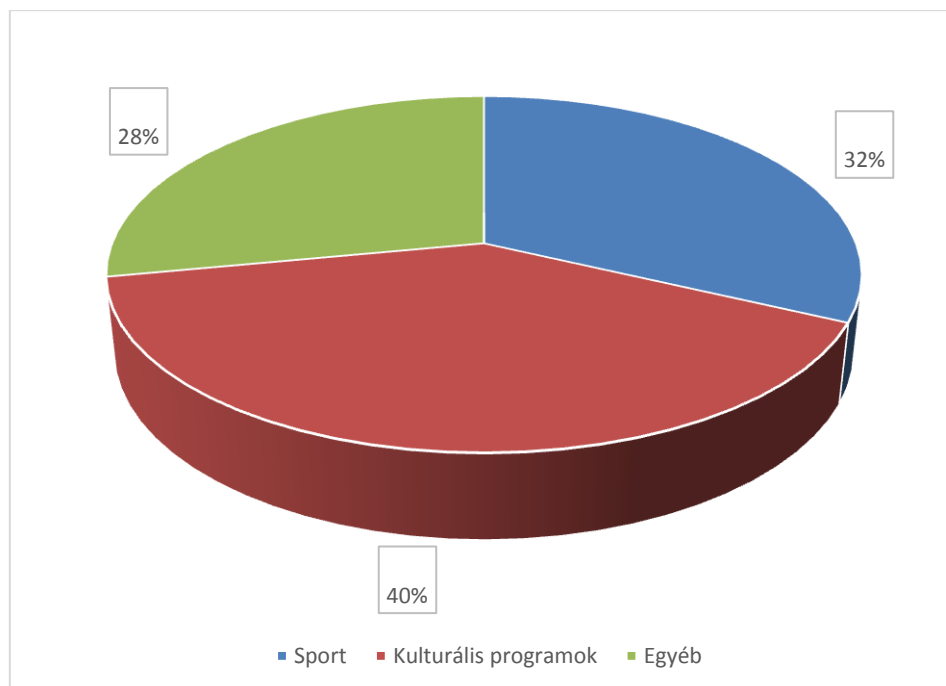
7.ábra

Egy tanítónál szintén hasonló volt a válaszok aránya. Amit érdemes kiemelnünk, hogy a válaszok alapján egy tanító esetében többen tartják nagyon fontosnak a jelnyelv ismeretét, mint egy óvodapedagógusnál.

Mivel az általános ismeretek elsajátítását az iskolában kezdik el a gyerekek, így természetes, hogy a válaszadók közel 60%-a felelt úgy, hogy a tanítóknak is érdemes lenne ismerni a magyar jelnyelvet.

Az általános iskola intenzívebb és szélesebb körű oktatást folytat melynek megértéséhez elengedhetetlen, hogy a pedagógus és a diák a lehető legjobban megértsék egymást.

Ön mit szeret szabadidejében csinálni?

8.ábra

A szabadidős elfoglaltságra vonatkozó kérdésünkben egyszerre több válasz megadása is lehetséges volt. A válaszok sokrétűek, de amit érdemes kiemelnünk, hogy a legtöbben a szabadban szeretik eltölteni az idejüket. Ezen kívül sokan olvasás közben tudnak kikapcsolódni. A szabadidős tevékenységek során sok külső inger éri a hallássérülteket, ami pozitívum számukra, izgalmassá teszi a kikapcsolódást a vizuális információáramlás. Az olvasásban pedig csak a saját képzelőerejükben és fantáziájukban merülhetnek el. A sport tevékenységnél kiderült, hogy kevesen, de vannak, akik versenyszerűen űznek néhány sportágat. Azok, akik csak a mozgás öröméért és az ehhez kapcsolódó élményekért mozognak, főként kerékpároznak, futnak, asztali teniszeznek és kosárlabdáznak. A kulturális tevékenységnél az olvasás mellett a mozi és a színházi élményeket részesítik előnyben. Az egyebekben fellelhető volt a séta és az utazás is.

III.2. Mélyinterjúk

Mélyinterjúink elkészítésében két fiatal hölgy, Zsilinszki Orsolya és Mihály Réka és két fiatal férfi, Kozma Zoltán és Nagy Attila hallássérült volt segítségünkre. Az interjúkat a SINOSZ békéscsabai kihelyezett intézményében készítettük. Jeltolmácsra nem volt szükségünk, teljesen megértettük egymást és jól tudtunk kommunikálni egymással. Szeptember elején kezdtünk el jelnyelvet tanulni egy tanfolyam keretében Békéscsabán a Csaba Gyöngye Kulturális Központban. Attilát és Zoltánt itt ismertük meg. Orsolyát és Rékát szintén a tanfolyam ideje alatt ismertük meg. Az interjúkat egymással szemben ülve készítettük. Ez fontos volt, hiszen a szájról olvasás és a jelelés megértése csak így lehetséges. Továbbá az is segítség volt számunkra, hogy a négy interjúalany hallássérülésük ellenére remekül sikerült a hangok helyes kiejtését és a szavak helyes artikulálását megtanulni így „beszédük” suttogáshoz hasonló. Szókincsük bő és többnyire kerek egész mondatokban beszélnek. Rövid ismeretségünk ellenére az interjúk vidám hangulatban teltek. Remek személyiségek, akik szeretnek élni és tele vannak ambíciókkal, szeretettel és kedvességgel. Nyitottak és segítőkészek, hallássérülésüket nem betegség vagy fogyatékként élik meg, hanem állapotként és nem hagyják, hogy életüket ez az állapot beárnyékolja.

Tapasztalataink szerint a halló társadalom sokkal inkább zárkózik el a hallássérültektől, mint fordítva. Talán ha a halló társadalom jobban nyitna feléjük, sokkal kisebb lenne a szakadék, de a hallók tartanak attól, hogy nem értik meg őket vagy félreértik, akkor egyáltalán nem tudnak szót érteni, ha elkezdenének kommunikálni. Sajnos a törekvések egyoldalúak. A jelnyelv tanfolyamokat szinte kivétel nélkül hallássérült oktatók tartják, ezzel vállalva, hogy segítenek a siket és hallók közötti akadályokat leküzdeni, de ez fordított esetben nagyon ritkán vagy egyáltalán nem valósul meg.

III.2.1. Interjú Mihály Rékával

Jákób Klaudia (J.K.): Kérlek, röviden mutakozz be!

Mihály Réka (M.R.): Mihály Réka vagyok, 18 éves. Gyulán születtem. A békéscsabai Szent Györgyi Albert Gimnáziumba járok, divattervezés és művészet szakon tanulok. A szüleimmel élek, testvérem nincs. A családomban nincs siket.

J.K.: Ha nincs siket a családotban, akkor hogyan alakult ki a siketség nálad? Valami betegség mellékhatására alakult ki?

M.R.: Igen. Kora szülöttként jöttem a világra, 7,5 hónaposan születtem meg. Kétoldali tüdőgyulladásom lett és kaptam gyógyszeres kezelést. A gyógyszer mellékhatásaként vesztettem el a hallásomat.

J.K.: Óvodába jártál? Ha igen, akkor hogyan élted meg ezt az időszakot?

M.R.: Igen, a békéscsabai Lencsési Óvodába jártam halló gyerekek közé. Az óvó nénimmel és a társaimmal jól megértettem magam. Az óvónő mindenben segített, nem érezte velem, hogy más vagyok, mint a többi gyerek körülöttem. Szerettem oda járni. Leginkább kézzel-lábbal „mutogattam”, hogy mit is szeretnék mondani vagy kérdezni. Ekkor nem éreztem, hogy bármi hátrányom származna a siketségem miatt. Majd 7 évesen hallássérült óvodába kerültem, a szegedi Klúg Péter Óvoda, Általános Iskola és Kollégiumba fejlesztettek.

J.K.: Általános iskolába hova jártál? Speciális iskolába vagy egészségesek között tanultál?

M.R.: Az általános iskolát is Szegeden végeztem. Itt 10 évig tanultam, nálunk ez egy hosszabb folyamat volt, mivel először a jelnyelvet tanították meg nekünk és csak utána tanultunk meg beszélni, jól artikulálni, vagyis magyar nyelven kommunikálni. Kitűnő tanuló voltam. Nevelőtanárok korrepetáltak engem sokszor, hogy a való életben is jól tudjak kommunikálni az emberekkel. Érdekeség, hogy a tanáraink egészségesek voltak, nem pedig siketek vagy nagyothallók. Az osztályomban együtt tanultunk például a mozgássérültekkel is. Ahol most tanulok, a gimnáziumban már tolmács segítségével veszek részt az órákon, mivel, ha a tanár a táblára ír és közben beszél, azt én nem látom, illetve nem is hallom, ezért is van szükségem segítségre.

J.K.: Az iskolában töltött eddigi éveid során voltak halló barátaid?

M.R.: Természetesen. Az osztálytársaimmal ugyanúgy beszélgetek, mint az egészséges kortársaim egymással. Azt szokták mondani, hogy szinte suttogva beszélek.

J.K.: Sportoltál valamit régebben vagy most sportolsz valamit?

M.R.: 4 éve atlétikázom. 2013-ban a Siket Olimpián 800 méteres futásban a nyolcadik helyezést értem el a 20 indulóból. 2014-ben a Hallássérült Európai Bajnokságon 800 méteres síkfutásban a második helyet sikerült megszereznem. Az atlétika mellett szeretek még röplabdázni, pingpongozni, úszni és biciklizni is.

J.K.: Hogyan állsz az énekléssel és a zenével kapcsolatban?

M.R.: Énekelni nem szeretek, mivel nem hallom a saját hangomat. A zenét viszont szeretem, ha például az asztalt megérintem, érzem a rezgéseket és ezáltal érzékelem a zene ütemét és ritmusát.

J.K.: Mit tapasztaltál életed során, milyen emberi tévhitek vannak a közvéleményben a siketekről, a siketiséggel kapcsolatban? Például: aki siket, az néma is.

M.R.: Össze szokták téveszteni az emberek a siket és a süket embereket. Ha a siketekre azt a szót használják, hogy süket, akkor azt sértőnek vesszük. A siket emberek nem hallanak, a süketek pedig valóban némák.

J.K.: A halló emberek elfogadott nyelvnek tarták-e szerinted a jelnyelvet?

M.R.: Igen. A mai világban szerencsére a halló társadalom elfogadja, hogy mi így kommunikálunk egymással. Tudomásom szerint régebben még nem tartották a jelnyelvet külön nyelvnek, inkább csak azt mondták, hogy „mutogatunk”.

J.K.: Az intézmények és a családot hogyan támogatta a fejlődésedet? Akár a magyar nyelvvel vagy a jelnyelvvel kapcsolatban?

M.R.: A családom teljes mértékben támogatott mindenben. Amikor kisebb voltam, akkor nehezen kommunikáltam még a szüleimmel is, viszont most már problémamentesen zajlik minden. Az óvodában, általános iskolában és most a gimnáziumban is támogatnak engem. Segítenek, ahogy tudnak, nem érzek semmiféle hátrányt a többiekhez képest.

J.K.: Mit gondolsz, miért lenne fontos, hogy egy pedagógus tudjon alap szinten jelnyelvet?

M.R.: Véleményem szerint azért lenne erre szükség, mert azoknak a siketeknek, akiknek nem adatott meg az a lehetőség, hogy speciális iskolába vagy óvodába járjanak, hanem hallók között kell, hogy fejlődjenek, azoknak sokkal jobban meg lenne könnyítve az életük, ha legalább a pedagógus tudna velük jelnyelven keresztül kommunikálni.

J.K.: Mit gondolsz, hogyan lehetne az emberi tévhiteket kiküszöbölni a mindennapokban?

M.R.: Egy-egy előadás alkalmával, vagy akár az internet segítségével biztos lehetne korrigálni ezeket a téveszméket.

J.K.: Köszönöm, hogy válaszoltál. Nagyon örültem a beszélgetésnek.

M.R.: Sosem adtam még interjút, nagyon élveztem. Én köszönöm.

III.2.2. Interjú Nagy Attilával

Szucsán Anita (Sz.A.): Kérlek röviden mutatkozz be!

Nagy Attila (N.A.): Nagy Attilának hívnak, 23 éves vagyok, jelenleg Szarvasra járok a Gál Ferenc Főiskola FOKSZ Ifjúságsegítő levelező tagozatára. Ezzel együtt oktató vagyok Békéscsabán a Csaba Gyöngye Kulturális Központban a SINOSZ jelnyelvi tanfolyamain. Együtt élek a szüleimmel és a testvéremmel, van egy öcsém, a szüleim mezőgazdasággal

foglalkoznak, csak én vagyok hallássérült az egész családban.

Sz.A.: Milyen óvodába jártál?

N.A.: 1 évig halló gyermekekkel jártam, majd Szegeden 2 évet töltöttem siket óvodában.

Sz.A.: Hogyan élted meg ezt az időszakot?

N.A.: Az első év a hallók közötti óvodában nehéz volt. Nem voltak barátaim. A siket oviban minden sokkal könnyebb lett. Az óvó nénivel megértettük egymást, nyitottabb lettem és vidámabb. Sok barátom lett, jól éreztem magam.

Sz.A.: Társaiddal hogyan kommunikáltál a halló óvodában? Be tudtál illeszkedni a közösségbe?

N.A.: Visszahúzódó voltam, nehezen kommunikáltam, nem tudtam szót érteni az óvó nénivel és a társaimmal nem is beszélgettem.

Sz.A.: Hova jártál általános iskolába?

N.A.: Szintén Szegedre jártam egy siket általános iskolába.

Sz.A.: Milyen emlékeid vannak az iskolás éveidről?

N.A.: Itt nagyon jól éreztem magam, családias volt a légkör, kollégista voltam így csak hétvégenként jártam haza. Sokszor mentünk kirándulásokra és megismerkedtem más siket iskolák diákjaival, sok barátot szereztem. Előkészítő másodikban kezdtem el jelnyelvet tanulni. A siket iskolákban nem nyolc évig tanulnak, hanem tíz évig mert van előkészítő év is.

Sz.A.: Vannak halló barátaid?

N.A.: Sajnos halló barátaim nincsenek, csak ismerőseim. Ennek ellenére nagyon jó lenne, ha lennének, mert sokkal több lehetőségem lenne új kapcsolatok kialakítására. Akiket igazán barátaimnak tekinthetek, azok mindannyian hallássérültek.

Sz.A.: Sportolsz-e jelenleg illetve régebben mit sportoltál?

N.A.: Régen sokat sportoltam. Asztali teniszeztem, fociztam, röplabdáztam. Részt vettem siketeknek szóló versenyeken ahol asztali teniszben és fociban mértem össze a tudásom. Sajnos már nem sportolok egészségügyi okok miatt.

Sz.A.: Zene? Éneklés? Hogy állsz ezekkel?

N.A.: Énekelni nem szeretek és nem is tudok. A hangosabb zene ritmusát és a dübörgést érzékelem.

Sz.A.: Mit tapasztaltál életed során milyen téves eszmék vannak a közvéleményben a siketekről, a siketiséggel kapcsolatban?

N.A.: Sajnos sokszor előfordul, hogy a hallók nem is ismerik pontosan a hallássérülés fokozatait és elnevezéseit. Akinek sérült a hallása nem feltétlenül siket, aki csak nagyot hall, az nem siket. A süket-néma kifejezés számomra sértő és a süket is. Az emberek azt hiszik,

hogy aki siket az néma is pedig általában minden hallássérült tud beszélni csak másképp, mint a hallók. Az is sértő, hogy a jelelést a mutogatással azonosítják, mi így kommunikálunk, a szemünk a fülünk és a kezünk a szájunk.

Sz.A.: A halló emberek elfogadott nyelvnek tekintik szerinted a jelnyelvet?

N.A.: Az általános iskolában a hallók nem igazán fogadták el, és nem is akarták ezáltal nehéz volt a kommunikáció mindenkivel, mióta jelnyelv oktató vagyok, azóta ezek a dolgok megváltoztak.

Sz.A.: Először a jelnyelvet tanultad vagy a magyar nyelvet?

N.A.: Először a magyar nyelvet tanultam.

Sz.A.: Az intézmények és a családot hogyan támogatta a fejlődésedet?

N.A.: A siket általános iskolában a tanárok rengeteget segítettek ez jelentősen megkönnyítette a dolgomat. A halló intézmények egyáltalán nem segítettek, a családom támogatott és segített bármiben, amit szerettem volna.

Sz.A.: Mit javasolsz, hogyan lehetne az óvodás és iskolás életkorszakot „élhetőbbé” tenni?

N.A.: Szeretném, ha a halló világ és a siket világ egyenlő rangú lenne, ne idegennek tekintsük egymást, hanem legyünk közvetlenek. Ne legyen szakadék a siketek és a hallók között.

Sz.A.: Mit gondolsz, miért fontos, hogy a pedagógusok tudjanak legalább alap szinten jelnyelvet?

N.A.: Alapszinten kevés, az egészet érdemes ismerni, ezt azért gondolom így mert a jelnyelv is olyan mint egy idegen nyelv. Szűk szókinccsel nem lehet nehézségek nélkül kommunikálni.

Sz.A.: Mit gondolsz, hogyan lehet a helytelen eszméket eltüntetni?

N.A.: Siketeknek és hallóknak egyaránt szóló programokkal, ahol ismerkedni lehet.

Előadásokkal melyeket hallóknak szerveznek a hallássérültekről.

Sz.A.: Köszönöm, hogy válaszoltál a kérdéseimre. Sokat segítettél a dolgozatunk elkészítésében.

N.A.: Nagyon szívesen, s remélem valóban tudtam segíteni és hasznos információkkal szolgálhattam.

III.2.3. Interjú Zsilinszki Orsolyával

Szucsán Anita (Sz.A.): Kérlek, mesélj magadról!

Zsilinszki Orsolya (Zs.O.): Zsilinszky Orsolyának hívnak, 16 éves vagyok, jelenleg békéscsabai Szent-Györgyi Albert Gimnázium tanulója. Születésem előtt sem a szüleim sem

az orvosok nem tudták, hogy hallássérült vagyok. Koraszülött voltam és nem derült ki egyértelműen, hogy születésem előtt lettem-e hallássérült vagy születésem után 1-2 hónappal. A családomban én vagyok az egyedüli hallássérült.

Sz.A.: Milyen óvodába jártál?

Zs.O.: Halló óvodába jártam.

Sz.A.: Hogyan élted meg ezt az időszakot?

Zs.O.: Jól éreztem magam, nem emlékszem, hogy rossz dolgok történtek volna.

Sz.A.: Társaiddal hogyan kommunikáltál a halló óvodában? Be tudtál illeszkedni a közösségbe?

Zs.O.: Voltak barátaim, együtt játszottunk, nem rekesztettek ki. Az Óvó nénivel ugyanúgy beszéltem, mint a többi gyermekkel, megértettük egymást, semmiből nem maradtam ki, ugyanúgy kezeltek, iskolai ünnepeken én is szerepeltem. (pl. Anyák napja)

Sz.A.: Hova jártál általános iskolába?

Zs.O.: Halló általános iskolába jártam a békéscsabai Szent László utcai általános iskolába.

Sz.A.: Milyen emlékeid vannak az iskolás éveidről?

Zs.O.: Az osztálytársaimmal nem volt olyan jó, nem segítettek, de később próbáltak, a tanítók segítettek, ahogy tudtak, pl: nem sétáltak el, hanem felém fordultak, lassan diktáltak, szóban nem feleltettek (Kivéve: versmondás, mert azt muszáj volt.) Az osztálykiránduláson mindig részt vettem, testnevelés órán a többieket figyeltem, hogy hogyan dolgoznak.

Sz.A.: Vannak halló barátaid?

Zs.O.: Voltak halló barátaim a lakóhelyemen, ma már csak köszönő viszonyban vagyunk, jelenleg a társaim között, akikkel közösen járok úszóedzésre, vannak barátaim, van siket és halló is közöttük.

Sz.A.: Sportolsz jelenleg vagy régebben sportoltál?

Zs.O.: Úszok, 6 évesen kezdtem és jelenleg is sportolok. Hallókkal együtt, versenyre is jártam, jelenleg hallássérültekkel szeretnék. A hallóverseny nagyon nehéz volt számomra, a hangosbemondó miatt. (Helyezés, pálya és a futam bemondása hangosan keresztül zajlott.) A mostani edzőm sokat segít nekem, de az előző nem tudott. A jelenlegi edzőim nem síppal irányítanak, hanem kézzel, külön elmondják a feladatot, úszótársaim is segítenek, van olyan, amikor az edző nem tud indítani, ilyenkor a mögöttem álló társam segít az indításban.

Sz.A.: Zene, éneklés? Hogy állsz ezekkel?

Zs.O.: Énekelni nem tudok, de a zenét nem hallgatom, hanem érzem, de nálam ez is zenehallgatásnak számít. Koncerten a dübörgést és a ritmust érzem, nekem ez a zene.

Táncolni tudok és szeretek is, de attól függ, hol vagyok. (Pl.: hallássérültek között szeretek

táncolni.)

Sz.A.: Mit tapasztaltál életed során milyen emberi tévhitek vannak a közvéleményben a siketekről, a siketiséggel kapcsolatban?

Zs.O.: A süket néma kifejezéssel sokszor találkozok, ez sértő számomra mert a siket emberek nem némák, szinte mindenki tud beszélni, sokszor csodálkoznak, hogy tudok beszélni meg azon is, hogy lehet érteni amit mondok. Tudom, hogy nem olyan, mint a hallóké, de nagyjából lehet érteni. Ha valaki megtudja, hogy hallássérült vagyok, megijed, azt hiszi, hogy nem tud velem beszélni, de olyan is van, hogy valaki egy év után tudta meg, hogy hallássérült vagyok mert nem vette észre.

Sz.A.: A halló emberek elfogadott nyelvnek tekintik szerinted a jelnyelvet?

Zs.O.: Attól függ, valaki megérti, valaki nem, van, hogy utcán, ha valaki látja, azt hiszi a jelelésre, hogy „mutogatók” és azt képzei, hogy róla. Nem mindig értik meg az emberek, hogy mi a kezünkkel beszélgetünk. Hallássérülteknek csak a kezükre van szükségük, vizuálisak, így kommunikálnak.

Sz.A.: Először a jelnyelvet tanultad vagy a magyar nyelvet?

Zs.O.: Először a magyar nyelvet, kicsi koromban nem tudtam jelezni, 1 éve kezdtem el, általános iskolában nem ismertem hallássérülteket, a középiskolában jeltolmács segít a tanórákon, a tolmács kezdete el tanítani és egy másik hallássérült fiú, akivel együtt járok úszásra.

Sz.A.: Az intézmények és a családot hogyan támogatta a fejlődésedet?

Zs.O.: Az iskola elfogadta, hogy lehet jeltolmács az órákon, engedélyezi. A jeltolmács egy Sinosz-os munkatárs, ő segít a hallássérülteknek a mindennapi életben, ahova hívják, oda megy. Pl.: posta, iskola, ügyintézés stb.... A családom nem tud jelezni, de meg tudjuk érteni egymást. Pl.: a nagymamám megtanult egy- két jelet, otthon mindenkivel tudok kommunikálni szájról olvasok. Kicsi koromban jártam logopédushoz, hogy megtanuljak beszélni, az iskola pedig biztosított fejlesztő pedagógust.

Sz.A.: Mit javasolsz, hogyan lehetne az óvodás és iskolás életkorszakot „élhetőbbé” tenni?

Zs.O.: Befogadóbbak legyenek az iskolák, volt olyan iskola ahova nem vettek volna fel, mert hallássérült vagyok.

Sz.A.: Mit gondolsz, miért fontos, hogy a pedagógusok tudjanak legalább alap szinten jelnyelvet?

Zs.O.: Azért, hogy könnyebben tudjanak magyarázni, a hallássérült diákok szókincsét jobban tudják bővíteni.

Sz.A.: Mit gondolsz, hogyan lehet a helytelen felfogásokat eltüntetni?

Zs.O.: Bővebb tájékoztatás a hallók részére, vannak „érzékenyítő” programok, amelyek keretében kicsiknek tartanak előadásokat mesélés és játék formájában, hogy milyen lehet hallássérültnek lenni, hogyan lehet nekik segíteni, könnyebb legyen a kommunikáció.

III.2.4. Interjú Kozma Zoltánnal

Jákob Klaudia (J.K.): Kérlek, röviden mutakozz be!

Kozma Zoltán (K.Z.): Kozma Zoltánnak hívnak, 24 éves vagyok. Méhkeréken élek a szüleimmel, nincs testvérem. A szüleim mindketten egészségesek, vagyis nincs a családomban siket vagy nagyothalló. Édesanyám ruhakészítő, édesapám pedig hentes. Jelenleg Szarvason tanulok a Gál Ferenc Főiskola ifjúság segítő képzésén. Békéscsabán jelnyelvi oktatóként dolgozom.

J.K.: Jártál óvodába? Ha igen, akkor hogyan élted meg ezt az időszakot?

K.Z.: Méhkeréken egy évig jártam hallók közé óvodába. Majd 4 évesen Szegedre kerültem, speciális óvodába. Arra emlékszem, hogy szerettem óvodába járni hallók közé is. Az óvónővel szájról olvasással tudtuk megérteni egymás gondolatát. Viszont megkönnyítette a dolgom, amikor átkerültem Szegedre.

J.K.: Általános iskolába hova jártál? Speciális iskolában vagy hallók között tanultál?

K.Z.: 6 éves koromban kezdtem az iskolát szintén Szegeden, speciális iskolában tanultam. A szegedi iskolában 2 évig előkészítő osztályba kellett járnom és csak ezután következett a 8 év általános iskola, ugyan úgy, mint az egészséges embereknél szokott lenni. Nyolcan voltunk az osztályban és mindegyikünk hallássérült volt. Tanáraim hallók voltak, de ennek ellenére jól kommunikáltunk, mivel a jelnyelvet használtuk. Beilleszkedési problémám nem volt, az osztálytársaimmal jó viszonyban voltunk. Viszont amikor elvégeztem az általános iskolát és elkezdtem Gyulán tanulni a Harruckern János Közoktatási intézményben asztalos szakon, akkor akadtak problémáim. A kortársaim nem igazán fogadtak be, nem tudtam beilleszkedni. Amikor elvégeztem az asztalos szakmát, jelentkeztem Békéscsabára a Trefort Ágoston Szakközépiskolába, hogy leérettségizzem. Itt már könnyebb volt a dolgom, befogadtak és barátokat is szereztem.

J.K.: Vannak halló barátaid?

K.Z.: Persze, vannak. Vegyesen van halló és hallássérült barátom is.

J.K.: Sportoltál valamit régebben vagy most sportolsz?

K.Z.: 8 éves korom óta versenyszerűen úszok. Egyénileg szoktam indulni a versenyeken. Ez

az a sport, amit mindig is szerettem és az életem részévé vált.

J.K.: Hogyan állsz az énekléssel és a zenével kapcsolatban?

K.Z.: Énekelni nem szeretek, viszont a zenét igen. Asztalon keresztül érzem a rezgéseket, nem pedig a talajon át.

J.K.: Mit tapasztaltál életed során, milyen emberi tévhitek vannak a közvéleményben a siketekről, a siketiséggel kapcsolatban? Például: aki siket, az néma is.

K.Z.: A pantomimesekkel sokan összetévesztenek minket, siketeket, pedig ez a két dolog teljesen különböző, nem lehet összehasonlítani.

J.K.: A halló emberek elfogadott nyelvnak tarták-e szerinted a jelnyelvet?

K.Z.: Pozitív visszajelzéseket kapok arról, hogy igen, elfogadottnak tartják a mi „nyelvünket” is.

J.K.: Először a jelnyelvet tanultad meg vagy a magyar nyelvet?

K.Z.: Mivel 3 éves koromig én is a halló társadalomhoz tartoztam, ezért először tanultam meg a magyar nyelvet, vagyis beszélni és csak 8-9 éves koromban kezdtem el a jelnyelvet tanulni. Egy fertőzés következtében veszítettem el 3 évesen a hallásomat. Ez a mumpsz nevezetű fertőzés volt.

J.K.: Az intézmények és a családot hogyan támogatta a fejlődésedet?

K.Z.: Miután elveszítettem a hallásomat édesapám elfordult tőlem, nem tekintett rám teljes értékű emberként. A családom többi tagja viszont támogat engem a mai napig is. Bármilyen intézménybe jártam mindenhol segítőkészek voltak velem.

J.K.: Mit gondolsz, miért lenne fontos, hogy a pedagógusok tudjanak legalább alap szinten jelnyelvet?

K.Z.: Sokkal könnyebb és élhetőbb lenne az óvodás és iskolás korszak egy hallássérült gyermek számára, ezért fontosnak tartom, hogy minimum szinten tanulják meg a jelnyelvet.

J.K.: Véleményed szerint, hogyan lehet az emberi tévhiteket eltüntetni?

K.Z.: Érzékenyítő programokon szoktam előadást tartani általános iskolákban. Ez ugyan olyan előadást és ismeretterjesztést jelent, mint amikor az alkoholról vagy a drogokról tartanak felvilágosítást a gyerekeknek.

J.K.: Köszönöm, hogy válaszoltál a kérdéseimre és időt szántál erre a beszélgetésre.

K.Z.: Örülök, hogy segíthettem.

III.3. Látogatás a szegedi speciális óvodában

A szegedi Klóg Péter Óvoda, Általános Iskola, Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Szakiskola, Diákotthon és Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménybe látogattunk el.

A hallássérült gyerekek tanításának célját határozta meg az 1900-ban kiadott tanterv. „A gyereket megtanítsák beszélni, hogy azoknak az ismereteknek a birtokába juttassák, amelyek a gyakorlati életben szükségesek, és a gyakorlati oktatás terén olyan jártasságot biztosítsanak a növendékeknek, hogy az intézetből kilépve képesek legyenek valamely kenyérkereső pályán boldogulni.”

Klóg Péter vezetésével nyitotta meg kapuit 1901-ben az intézmény, amely a fent említett irányvonalat követte. Az idő múlásával, a változó igényeknek megfelelően, folyamatosan bővültek és módosultak szolgáltatásaik. Az intézmény jelenleg regionális feladatokat lát el Bács-Kiskun, Csongrád és Békés megyében a hallássérült gyerekek számára.

Az iskola alapfeladatai a következők:

1. 0-3 éves hallássérült gyerekek felkutatása és korai fejlesztése, melynek keretében a szurdopedagógusok szakmai útmutatásaival a szülő azonnali segítséget nyújthat gyermekének.
2. A 3-6 éves korú hallássérült gyerekek speciális óvodai nevelése, egészségügyi és pedagógiai célú habilitációs és rehabilitációs célú ellátása.
3. A 6-16 éves korú hallássérült gyerekek speciális általános iskolai oktatása, egészségügyi és pedagógiai célú habilitációs és rehabilitációs célú ellátása.
4. A hallássérült tanulók napközis, valamint kollégiumi foglalkozása.
5. Az általános iskolára épülő szakiskolai képzés biztosítása hallássérült tanulók, továbbá tanulásban akadályozott, halló növendékek részére. A tanulók a 9-10. évfolyam után a szakképző évfolyamon készülnek fel a szakmai vizsgára. OKJ-s számítógépszerelő, -karbantartó szakképesítés megszerzésére nyílik lehetősége a hallássérült valamint a tanulásban akadályozott fiataloknak.
6. Az utazótanári-hálózat keretén belül folyik az integráltan tanuló diákok szurdopedagógiai megsegítése, a fent említett három megyében.
7. A tartósan gyógykezelés alatt álló gyerekek felzárkóztatásának, oktatásának felvállalása is feladatuk.

8. A művészetoktatás keretein belül a tanulók esztétikai érzékének, ízlésformálásának a teljesítését is célul tűztük ki.”

A kezdetektől fogva a hangos beszédet oktatja az intézmény. Elsők között állította előtérbe a hallásnevelést. A legkorábbi időszakról megpróbálják felvenni a kapcsolatot a szülőkkel és tanácsokkal ellátni őket, hogy hogyan tudják a hallássérült gyermekeiket a legeredményesebben nevelni. Nagyon fontos a gyerekek rendszeres audiológiai gondozása. Az intézmény igen fontos feladatának tekintette azt, hogy növendékeit szakmára tanítsa, segítse továbbtanulását, s figyelemmel kísérje további sorsukat.

„Ez a mi építőmunkánk minden más pedagógiai munkánál nagyobb erőfeszítést, nagyobb odaadást és önfeláldozást kíván, mert minden más munkánál nehezebb. Kis eredményért is teljes szakbéli felkészültséggel mindig nagy és fárasztó utat kel megtenni.(...)”¹²

III.3.1. Egy délelőtti foglalkozás megtekintése

2014. decemberében lehetőséget kaptunk, hogy rövid betekintést nyerhessünk egy csak siket gyerekek alkotta óvodai csoport napjaiba. Előzetes egyeztetés után az intézmény vezetője, Horváth Norbert tagintézmény-vezető úr engedélyt adott, hogy meglátogassunk egy óvodai foglalkozást. Megérkezésünk után, az tagintézmény-vezető úr elkísért minket az óvoda épületébe, ahol a pedagógusok és a gyerekek nagyon kedvesen fogadtak. Megérkezésünkkor a gyerekek éppen a reggelijüket fogyasztották. Ebbe a csoportban 10 gyermek tartozik, melyek életkora 3-7 év között változott. Sajnos ezen a napon csak hatan voltak, mert így télvíz idején sajnos a többiek betegek lettek. Egy kívülálló azt is gondolhatná, hogy ez egy szokványos tevékenység az óvodában. Igen, de ebben is teljesen más az általunk megszokott, elképzelt tevékenységtől. A hallássérült gyermekek esetében az étkezés speciális módon valósul meg. A kis létszám lehetővé teszi, hogy egy-egy pedagógus 2-3 gyermekre tudja figyelmét koncentrálni. A pedagógus egyesével differenciáltan beszél a gyermekekhez. A reggelihez megterített asztalhoz leülnek a gyerekek a pedagógussal. Mielőtt bármit elvesznek vagy megkapnak a gyerekek, nagyon sokszor és hangosan el kell ismételniük a nevét. Legyen az egy tárgy, egy eszköz vagy élelmiszer neve. Csak ezután kaphatták meg azt a tárgyat vagy élelmiszert. Példaként leírható a szalvéta, zsemle, sajt, kakaó szavak. Látható volt a

¹² www.siketek.szeged.hu

gyerekeken, hogy nem csak azért örültek, hogy „végre ehetek”, hanem az óvónéni dicsérő szavai és tekintete, hogy milyen szépen ejtették ki az adott szót. Ez a módszer segíti a szájról olvasás elsajátítását és a hangok megformálásának és helyes kiejtésének tanulását. Reggeli után egy koordinációs feladat végrehajtásával átment a csoport a foglalkozó szobába, ami azt jelentette, hogy kivágott lábnyomokra kellett rálépni a gyerekeknek. A gyerekek leültek közösen egy asztalhoz és megkezdődött a foglalkozás. A pedagógus differenciál, minden gyermeknek halláskárosodásához mérten adja a feladatot. A gyerekek mindent ismételnék, amit mondanak nekik. Közösen megbeszéljük, hogy most melyik évszakban járunk, melyik hónapban, s ezekre az időkre mi az általános jellemző. Van olyan kisgyermek, akinek beszéde nagyon csekély mértékben tér el a hallókétól, a hangokat szépen formálja és választékosan kommunikál. A feladatok után zenehallgatás következett, természetesen a karácsony jegyében. A pedagógus bekapcsolta a zenét, felhangosította és akkor kellett megmozdulni, ha hallották a zenét. Amikor a zene szólt, a pedagógus különböző mozdulatokat ismétel, amit a gyerekeknek utánozni kellett. Ezzel a feladattal hallásmaradványuk „megdolgoztatható” és tovább fejlesztheti a koordinációs képességet és a ritmusérzékét. A gyerekek szemmel láthatóan nagyon élvezték ezt a zenés-mozgásos tevékenységet. Ezután szintén egy olyan feladat következett, amely a hallásmaradvány „edzésére” szolgál. A pedagógus többféle hangszereket vett ki egy dobozból, a gyerekek egymás mellé rakták székeiket és leültek. A pedagógus először minden hangszer hangját ismertette, ha valaki nem hallotta elég jól, neki külön megismételte, egészen addig, amíg számára is hallható volt. Közösen megbeszélték a hangszerek neveit, majd elkezdődött a játék. A csoportból választottak egy gyermeket és a szemét bekötötték, egy másik gyermeknek pedig választania kellett egy hangszert és hangot kellett adnia vele. Annak, aki bekötött szemmel ült, ki kellett találnia és meg kellett neveznie, hogy melyik hangszer hangját hallotta. Mindenki sorra került a játékban, nagyon tetszett nekik, s különösen az, hogy a hangszert kezükbe véve megszólaltathatták azt. Ezzel véget ért a délelőtti foglalkozások első része. A gyermekek többsége kb. egy-másfél órát bír koncentrálni és a pedagógusra összpontosítani. Van olyan gyermek is, akivel csak önállóan lehet foglalkozni, csoportban sajnos képtelen dolgozni. A zenés, hangszeres foglalkozás után következett a tízórai elfogyasztása. Az étkezés menete és formája hasonlóan történt, mint a reggeli esetében, a gyerekek mindent ismételnék, amit mondott a pedagógus, mint például a szalvéta kérése, az ételek megnevezése. A tízórai és az ebéd közötti időszakot egy testnevelés foglalkozás töltötte ki. Az óra leginkább labdázásból, bordásfalas gyakorlatokból és talajon végzett gyakorlatokból állt. Itt is a motoros képességek (egyensúlyérzék, gyorsaság, ügyesség), térérzékelés és a ritmusérzék fejlesztése volt a cél. Sok olyan feladat volt, amit

talajon, egy épített útvonalon kellett megtenni. Például kisméretű babzsákokon kellett négykézláb végigmenni úgy, hogy csak a babzsákra lehetett tenyerelni és térdelni. Az óra végén felsorakoztak a gyerekek és ebéd következett, majd a délutáni alvás.¹³

III.3.2. Interjú Tompáné Szabó Teréziával a szegedi Klóg Péter Óvoda csoportvezetőjével

Jákób Klaudia (J.K.): Minden óvodai dolgozó használja a jelnyelvet?

Tompáné Szabó Terézia (T.Sz.T.): A kollegák ismerik a jelnyelvet, de óvodában nem alkalmazzuk, mert elsősorban a hangos beszéd elsajátítása a cél. Amennyiben csak jelelnénk a gyermekekkel, vizualitásuk miatt csak így kommunikálnának és a hangos beszéd használata számukra feleslegessé válna. Óvodában a beszédfejlődés beindítása az elsődleges cél!

Szucsán Anita (Sz.A.): Hány gyermek van egy csoportban?

T.Sz.T.: Jelenleg tízen vannak a csoportban, három éves koruktól hét éves korig járnak ide a gyerekek. Ez a kis létszám a legideálisabb, mert lehetővé teszi, hogy differenciáltan foglalkozhassunk a gyermekekkel, hiszen van olyan ovisunk is, aki csoportban nem tud dolgozni, vele külön foglalkozunk.

Sz.A.: Csak siketek vannak egy csoportban?

T.Sz.T.: Sajnos nem, a siketség mellé valamilyen betegség mindig társul. Általában figyelemzavar, mozgászavar, diszfázia, a beszédprodukció és beszédértés hibája, ami sok gyermeket visszahúz. Azok a gyermekek, akik implanttal rendelkeznek, megtanulják a helyes beszédprodukciót és beszédértést ha diszfázia nem társul hallássérülésükhöz.

J.K.: Az intézmény működését milyen szakemberek segítik?

T.Sz.T.: Óvodában szurdopedagógusok foglalkoznak a gyermekekkel, általános iskolában vannak szaktanárok, de alapkövetelmény a gyógypedagógus végzettség.

J.K.: Hogyan kerülnek be az intézménybe a gyermekek? Bentlakásos-e?

T.Sz.T.: A szülők keresik fel az intézményt, de a beiratkozáshoz szakértői bizottsági engedély szükséges, csak akkor tudjuk fogadni a gyermeket. Bentlakásra természetesen van lehetőség, a legtöbb gyermek bentlakásos.

Sz.A.: Kik használják a jelnyelvet?

T.Sz.T.: Óvodában egyik kollega sem alkalmazza a jelelést, az általános iskolában, ahol már a beszédértés és a beszédprodukció fejlettebb, a pedagógusok az úgynevezett bilingvális

¹³ A délelőtti foglalkozáson készített képek, Saját forrás, Lsd: 55. oldal

módszert alkalmazzák az oktatás során, ami azt jelenti ebben az esetben, hogy artikuláltan beszél és jeleli is az óra anyagát a diákok számára.

Sz.A.: Ha valaki halló oviból kerül ide, okoz nehézséget a váltás?

T.Sz.T.:Kerülnek át halló óvodából hozzánk gyermekek, de számukra könnyebbéget jelentett, hogy olyan intézménybe kerültek, ahol kifejezetten az ő speciális igényeik szerint foglalkoznak velük a pedagógusok.

J.K.: A szülők közül hányan beszélik a jelnyelvet?

T.Sz.T.: A gyermekek szülei általában nem ismerik a jelnyelvet, egy kislány van a csoportban, akinek mindkét szülője hallássérült, ők jelelve kommunikálnak otthon.

J.K.: Milyen továbbképzésekre van lehetőség itt az intézményben a gyermekek számára?

T.Sz.T.: Az általános iskola elvégzése után lehetőségük van a tanulóknak szakiskolában továbbtanulni és szakmát választani. Jelenleg számítógép kezelő, javító és karbantartó szakmák közül választhatnak az intézmény keretein belül.

J.K.: Külföldön hogyan valósul meg az oktatás az ilyen speciális intézményekben?

T.Sz.T.: Kapcsolatban vagyunk egy Kolozsvári speciális intézménnyel, ahol magyar kollegák oktatnak. Náluk elsősorban a jelnyelv oktatása a cél az itthoni hangzóbeszéd tanításával ellentétben de a beszéd tanítás is szerepel az oktatási rendszerükben. A speciális iskolák nagy területet fednek le, sok helyről még a határon túl is járnak át hozzánk gyerekek, de az intézmények között kevés a kapcsolat így az oktatásis eltérő.

IV. Összegzés és javaslatok

A siketek és nagyothallók társadalmának tagjainál elengedhetetlen, hogy a magyar jelnyelvet készségszinten tudja használni azért, hogy a vele azonos sérüléssel élő társaival tudjon kommunikálni, illetve, hogy a társadalomba is könnyebben be tudjon illeszkedni.

Vizsgálatunk során kiderült, hogy a kérdőívet kitöltők és az interjúalanyaink esetében is - a szakirodalommal ellentétben – a fogyatékoságuk nem velük született rendellenesség, hanem gyógyszer mellékhatásaként vagy betegség következményeként alakult ki. Valószínű, ezt az eredményt azért kaptuk, mert az országban élő, közel 47.000 hallássérült közül mi csak egy szűk kört tudtunk csak megvizsgálni. Ennek ellenére fontos információnak tartjuk ezt az eredményt is, mivel rávilágított arra, hogy sajnos az ilyen esetek előfordulása sem ritka.

Csecsemőkortól a felnőtt életig döntően befolyásolja a társadalom ezen tagjainak életvitelét és életminőségét ez a szerzett vagy vele született fogyatékoság. A siketek és nagyothallók,

valamint az egészséges emberek közötti társadalmi különbség sajnos napjainkig is érezhető és tapasztalható.

A hallássérültek esetében nagyon fontos, hogy a család biztosítani tudja-e a gyermek számára a speciális óvodai és iskolai oktatást. Kiderült a vizsgálat során, hogy azok, akik számára az előbbi lehetőség biztosítva volt, sokkal könnyebben tudtak továbbtanulni és elhelyezkedni a munka világában. A megkérdezettek többsége azt válaszolta kérdőívünkben, hogy a legmagasabb iskolai végzettsége az érettségi, ami országos viszonylatban jónak mondható. Felsőfokú végzettséggel csak néhányan büszkélkedhetnek, s ez is azt bizonyítja, hogy ezzel a hiányossággal igen nehéz a továbbtanulás, amely nem csak az anyagi körülményekhez vezethető vissza. Az ilyen hátránnyal élők esetében a munkába állás lehetősége igen elenyésző, mivel a válaszadók közel 70%-a nem dolgozik.

Az interjúkból és a kérdőívekből megállapítható volt, hogy lakóhelytől, iskolai végzettségtől függetlenül többségük egyedül él vagy szüleikkel, nagyszüleikkel. Ebből következik az, hogy általában gyermektelenek is. A társas kapcsolatokat tekintve az eredmények azt mutatták, hogy házastársi-és élettársi kapcsolatban 26%-uk él. A hallássérült válaszadók családjait elemezve azt tapasztaltuk, hogy rajtuk kívül nincs más, aki hasonló fogyatékossággal rendelkezik. Ritkán fordult elő az a válasz, hogy egyik vagy mindkét szülő siket lett volna. Azon gyermekek, akik hallássérültként jutottak be az óvodába, nagyon kevesen tudtak csak bekerülni speciális típusú intézménybe. A mi válaszadóink többsége a szegedi speciális óvodába jártak és nagyon jó emlékekkel gondoltak vissza ezekre az évekre. Nekik sokkal könnyebb volt ezután az általános iskolai képzés, s így a továbbtanulásuk is.

Feltéve azt a kérdést, hogy mennyire tartja fontosnak, hogy egy óvodapedagógus vagy egy tanító legalább minimum szinten tudja a magyar jelnyelvet, a legtöbben azt a választ adták, hogy fontos vagy nagyon fontos lenne ennek ismerete.

Mivel a hallássérültek egy igen különleges világban élnek közöttünk, a szabadidős tevékenységüket nézve három fő csoportra oszthatóak. Ezek a következők: kultúra, sport és egyéb tevékenységek. A kultúrán belül közel 10%-uk szeret moziba járni, hasonló a múzeumok látogatottságának aránya. Az olvasás, mint szabadidős tevékenység, 20%-os arányt mutatott. A sport esetében nagy örömmel tapasztaltuk, hogy találkoztunk versenyszerűen sportoló hallássérülttel. Kiemelkedő volt még 16%-kal a kerékpározás, mint hobbi. Véleményünk szerint ez azért ilyen népszerű, mivel nem csak a mozgás öröme, hanem így sokkal több inger éri őket a külvilágból. Az egyéb tevékenységek közül az utazást jelölték meg a legtöbben, amely szintén azt mutatja, hogy közvetlen élettapasztalatot szereznek a világból.

A mélyinterjúkat áttekintve megállapítható volt, hogy interjúalanyaink igen szerencsések voltak abban, hogy mindannyian speciális intézménybe járhattak és tanulhattak. Ennek köszönhetően a lányok továbbtanultak gimnáziumba, illetve a fiúk felsőfokú szakképzésben. Ez utóbbiak esetében ifjúsági segítőként fognak kikerülni az intézményből, s feladatuk az lesz, hogy a siketek és nagyothallók, valamint az egészségesek közötti távolságot csökkentsék. Érdekességgént írható le, hogy mind a négy interjúalanyunk egészségesen született, s csak a születésük után váltak hallássérültté. Azonban egyikőjük sem említette azt, hogy emlékezne arra az időszakra, amikor hallotta a külvilágot, nem csak érezte. Természetesen ez annak köszönhető, hogy kicsik voltak még és ennek okán nem is lehet emlékképük a halló világról.

Összegezve a dolgot megállapítható, hogy a hallássérültek még napjainkban is egy zárt közösségbe tartoznak, s annak ellenére, hogy a társadalom egyre jobban tolerálja a fogyatékkal élőket, még mindig van mit tenni az embereknek azért, hogy életvitelük, beilleszkedésük, továbbá elfogadottságuk zökkenőmentessé váljon. A válaszokból kiderült, hogy nagyon fontos lenne számukra, hogy az óvodapedagógusok és a tanítók esetében is a jelnyelvet megtanulják és használják, mert így könnyebbé tennék a tanulási, továbbtanulási és munkába állási lehetőségeiket. A megkérdezettek egyöntetűen és igen hangsúlyosan jelezték felénk, hogy sokkal nagyobb mértékben kellene kihasználni a XXI. század által biztosított technikai és technológiai lehetőségeket azért, hogy a hallássérültek és az egészséges emberek közötti távolságot csökkentsék. Külön kiemelték a média lehetőségeit, ezen belül az internetet, mivel ezek az információs csatornák a világon szinte minden ember számára elérhetőek, melynek lehetőségeit csak csekély mértékben valósítják meg.

Melléklet

9. ábra
Saját forrás

10. ábra
Saját forrás

Felhasznált irodalom

Abonyi Nóra (2001): Körkép a budapesti hallássérültek társadalmi helyzetéről.

Bartha Csilla (1999): A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Bartha Csilla (2004): Siket közösség, kétnyelvűség és siket gyermekek kétnyelvű oktatásának lehetőségei In Ladányi-Dér-Hattyár (szerk.): „...még onnét is eljutni túlra...” Nyelvészeti és irodalmi tanulmányok Horváth Katalin tiszteletére. Tinta Kiadó, Budapest.

Gál Anikó: A fogyatékos személyiség megítélése a kezdetektől a befogadásig In Petróczi Erzsébet (2009, szerk.): Mentális és pszichés problémák XXI. századi megoldásmódjai. Szegedi Egyetemi Kiadó és Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged.

Hattyár Helga (2007): A magyarországi siket közösség kétnyelvűsége. Eötvös József Collegium, 2007. december 5.

Hattyár Helga (2000): A siketoktatás elméleti és gyakorlati kérdései.

Kenesei István (2004, szerk.): A nyelv és a nyelvek. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Lancz Edina és Steven Berbeco (2004): A Magyar Jelnyelv Szótára. SINOSZ, Budapest.

Nagyné Heidenwolf Erzsébet és Nagyné Tóth Ibolya (2007): Útmutató hallássérült gyerekek, tanulók együttneveléséhez. Módszertani Intézményi útmutató. Suli-Nova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht., Budapest.

Szabó Mária Helga (2007, szerk.): A jelnyelv helyzete a kutatásban, az oktatásban és a mindennapi kommunikációban. Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, Budapest.

Bánfalvy Csaba: Gyógypedagógiai szociológia Harmadik, bővített és frissített kiadás, Budapest 2006.

A Magyar Jelnyelv Szótára, szerkesztette: Steven Berbeco, Kiadó: Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége.

Internetes források:

<http://www.esely.elte.hu/PDF/publ/jedlikzarobeszamolo.pdf>

<http://www.fogyat77.socio.mta.hu>

http://www.oktatasikerekasztal.hu/hattertanulmanyok/06/mihalovics_siketek_es_nagyothallok.pdf <http://www.c3.hu/sinoszib/jelny.htm> www.hallatlan.blog.hu www.siketek.szeged.hu